

Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw

Orgaan van het Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw en den Nationalen Woningraad, Algemeenen Bond van Woningbouwverenigingen, waarin opgenomen de mededeelingen van den Rijksdienst voor het Nationale Plan, en tevens gewijd aan den Wederopbouw

Redactie: H. P. J. Bloemers, J. Bommer, Jhr. M. J. I. de Jonge van Ellemeet, Ir. L. S. P. Scheffer, Ir. P. Bakker Schut, Mr. J. Vink, Drs. H. van der Weijde

Medewerker voor den Wederopbouw: Dr. Ir. Z. Y. van der Meer, Lid van het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw

Adres voor Redactie en Abonnementen: Lange Voorhout 19, 's-Gravenhage, Telefoon 115720

Advertenties: Keizersgracht 188, Amsterdam C, Telefoon 49128

Officieele mededeelingen

Bestuur

Het gemeentebestuur van Rotterdam heeft den wethouder, den Heer Ir. E. H. Kraayvanger, aangewezen als zijn vertegenwoordiger in het bestuur van het Instituut.

Ledenvergadering

Het dagelijksch bestuur heeft besloten een ledenvergadering te houden ter behandeling van het onderwerp „Ervaringen bij de herverdeling van woonruimte en eventueel daaruit voortvloeiende wenschen ten aanzien van de wettelijke regeling van dit onderwerp”. De Heeren J. Bommer, wethouder van Amsterdam, Drs. J. van Hessen, wethouder van Almelo en C. G. Matser, waarnemend burgemeester van Arnhem, hebben zich bereid verklaard inleidingen te houden.

De vergadering zal plaats vinden op Zaterdag 16 Februari a.s. 's morgens te 11 uur in Restaurant Esplanade, Nieuwe Schouwburg, Lucas Bolwerk te Utrecht. Convocatie wordt aan de leden toegezonden.

Adres inzake bouwspaarkassen

Het dagelijksch bestuur heeft zich met een adres tot den Minister van Financiën gewend, waarin maatregelen worden gevraagd tot regeling van het bouwspaarkaswezen.

Commissie honorariumregeling stedebouwkundig werk

Aansluitend bij het overzicht van het loopende commissiewerk moeten wij nog vermelden dat in samenwerking met de vereniging van Nederlandsche Gemeenten en den B.N.A. is overgegaan tot de vorming van een nieuwe commissie inzake de honorariumregeling voor stedebouwkundig werk. Aan deze commissie zijn drie onderwerpen voorgelegd, t.w. de honorariumregeling van stedebouwkundige wederopbouwplannen, de honoreering van regelingen voor de bebouwde kom en een voorstel tot herziening van de geldende honorariumtabel.

Publicaties

Wij brengen nog in herinnering dat een exemplaar van de laatste publicatie van het Instituut, bevattende den tekst van twee inleidingen over het onderwerp agrarische bestemmingsplannen, aan alle leden is toegestuurd.

Inhoud vorige jaargangen

Het is de bedoeling dat de inhoud van de beide onvolledige jaargangen 1944 en 1945 bij het Februari-nummer zal worden gevoegd.

Band

Mededeelingen over de beschikbaarstelling van een band voor deze jaargangen volgen eveneens in het Februari-nummer.

Noodwoningbouw in Nederland

door J. Dunnebie, Waarnemend Gemachtigde voor den Noodwoningbouw

Het komt mij voor, dat de in dit tijdschrift reeds verschenen artikelen over noodwoningbouw (October en November 1945) het onderwerp slechts ten deele belichten.

Het artikel van Ir. Meyerink behandelt daarvan een zeer speciaal vorm, terwijl in het uittreksel uit een artikel van Ir. Tuinstra een samenvatting wordt gegeven van ten aanzien van dit onderwerp opgestelde richtlijnen. Het schijnt gewenscht, dat thans eenige tot dusverre niet besproken zijden van den noodwoningbouw worden behandeld. De gegevens hiervoor konden worden ontleend aan de ervaringen, opgedaan op het bureau van den Gemachtigde voor den Noodwoningbouw.

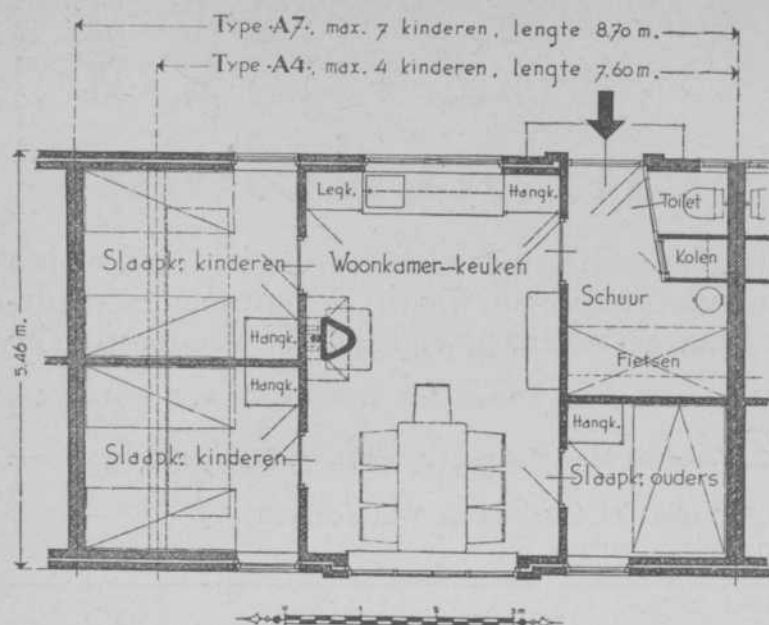
In het bijzonder is het de bedoeling in het volgende te bespreken:

- A. Het ontstaan van het noodwoningbouwprogramma
- B. De organisatie
- C. De wijze van uitvoering, met eenige bijzonderheden, welke zich daarbij hebben voorgedaan.

A. Het ontstaan van het noodwoningbouwprogramma

De opvatting, dat noodwoningbouw kon worden vermeden, is niet houdbaar gebleken.

Deze opvatting is een theoretische formule, welker verwezenlijking dermate ongewenschte en schadelijke gevolgen heeft, dat zij met de grootste beslistheid moest worden afgewezen. Weliswaar werd soms betoogd, dat de bestaande woningvoorraad tot het uiterste moest worden benut, alvorens noodwoningbouw als het laatste middel mocht worden gebezigd, maar de consequentie van deze opvatting zou eenerzijds een ontoelaatbare ontvolking van sommige gebieden ten gevolge hebben gehad en anderzijds een overbevolking der elders nog

Afb. 1. Noodwoningen serie A

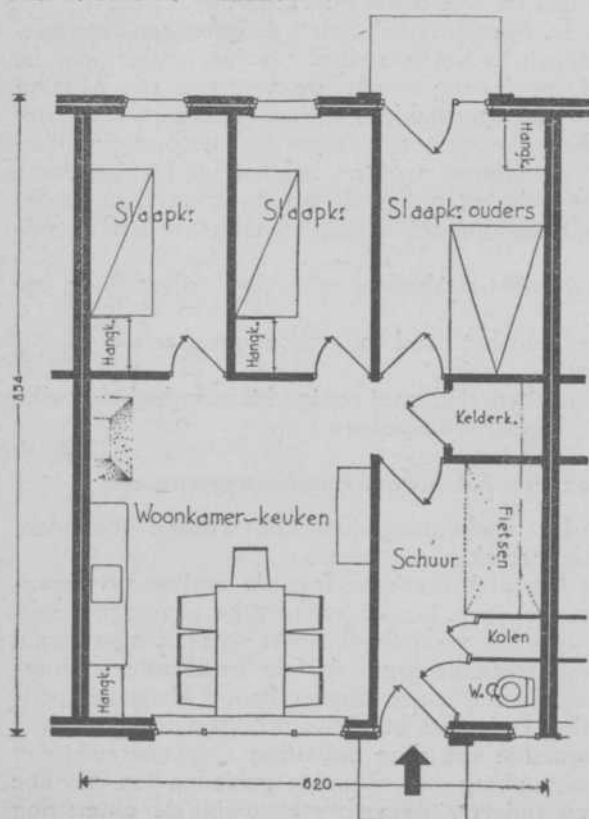
bruikbare woningen. Dit alles tot het tijdstip, dat permanente woningbouw hieraan door verruiming van den woningvoorraad een einde zou hebben gemaakt.

De praktijk in de getroffen gebieden heeft overigens bewezen, dat het samenwonen van twee en meer gezinnen in één woning vooral op sociaal en moreel gebied uiterst ontoelaatbare toestanden schept. Met de bestrijding van deze ongewenste verhoudingen kan niet worden gewacht tot de bovenbedoelde overbruggingsperiode is verstreken.

De voorziening van noodhuisvestingen kan op de volgende wijzen geschieden:

- door het voorlopig herstellen van licht-beschadigde woningen, zgn. noodherstel;
- door het bouwen van tijdelijke woningen, zgn. noodwoningen;

Afb. 2. Serie H, 4 kinderen

- door het bouwen van gedeelten van permanente woningen;
- door het bouwen van permanente woningen, welke tijdelijk voor bewoning door meer dan één gezin per woning geschikt kunnen worden gemaakt, zooals aanbevolen door Ir. Meyerink in zijn artikel.

De voorkeur voor het noodherstel was voor de hand liggend; met betrekkelijk weinig materiaal konden vele woningen weer tijdelijk bewoonbaar worden gemaakt, zij het ten koste van de inschakeling van relatief groote aantallen vakarbeiders. Het uitsluitend op deze wijze te verkrijgen aantal woningen moest echter geheel onvoldoende worden genoemd.

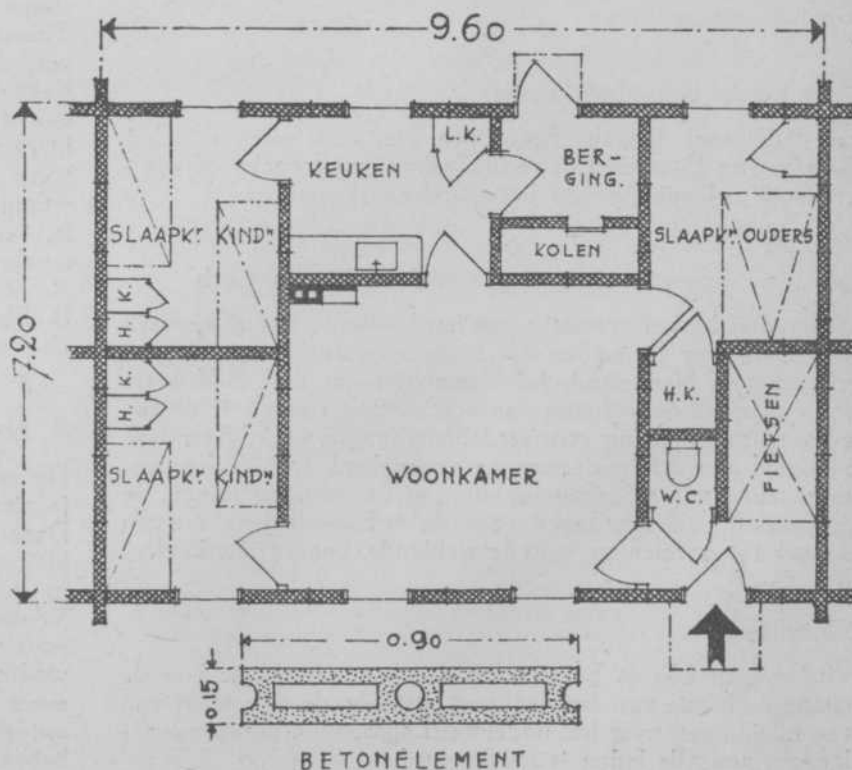
De keuze uit de overige mogelijkheden ter voorziening in de nijpende behoefte aan op korten termijn te verkrijgen behuizingen kon helaas niet bepaald worden door de grootste doeltreffendheid ten aanzien van de eischen van volkshuisvesting, doch werd gedicteerd door de materiaalpositie, de transportmiddelen, de arbeidsmarkt en andere factoren. Deze waren wel zeer slecht; er moest worden gewerkt met schamele resten, welke de bezetter hier had achtergelaten en rekening worden gehouden met de geringe capaciteit van het productie-apparaat van onze ontwrichte bouwwereld.

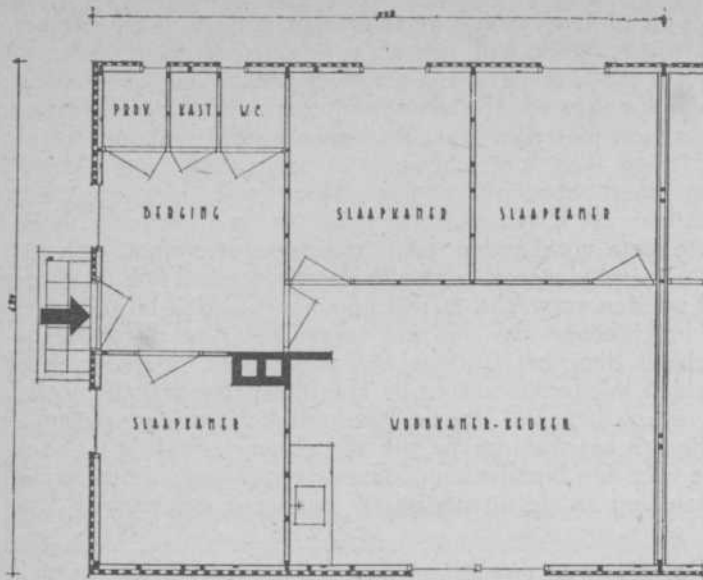
Het voldoen aan de behoeften, zooals deze door onderzoek werden aangetoond, kon derhalve alleen geschieden, indien per woning het minimum aan materiaal en arbeidsvermogen werd besteed. Uiteraard is dit slechts het geval bij de tijdelijke- of noodwoning. Men denke o.a. aan bezuinigingen welke ten opzichte van de permanente woning mogelijk zijn aan fundeering, vloerconstructie, zwaarte van kozijn- en dakhout, e.d.

Bovendien kan in dit geval met enkele woningtypen worden volstaan, waardoor de, eveneens tot het minimum te beperken, voorbereidingstijd zooveel mogelijk wordt gereduceerd. Permanente of semi-permanente bouw immers vergt van geval tot geval een afzonderlijk ontwerp, dient zich te voegen binnen officieele uitbreidingsplannen en kon mede om deze redenen niet in aanmerking komen. Aldus aanvaard, is er naar gestreefd den noodwoningbouw zoodanig te regelen, dat de bekende gebreken zooveel mogelijk werden vermeden.

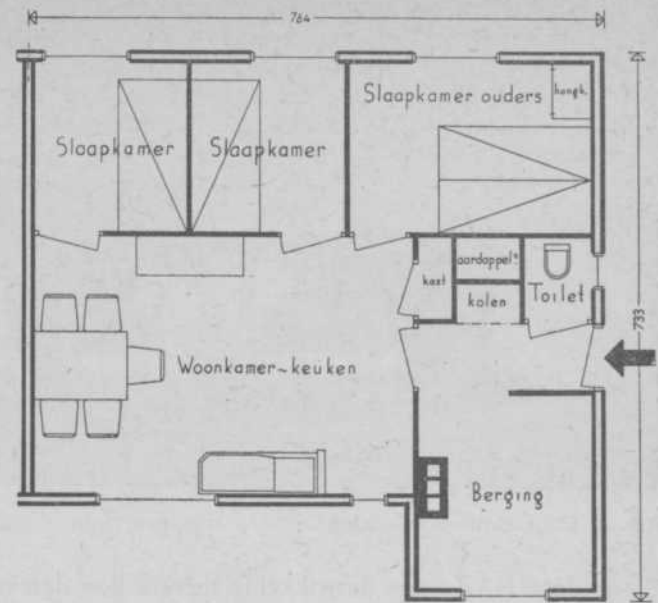
Door centrale overheidsbemoeiingen kan ongewenscht lang instandhouden van de noodwoningen worden voorkomen.

Afb. 3. Noodwoning systeem B.B.B., Type E

Afb. 4. Type P. van Daal

Afb. 6. Type Calevv (Teenen vlechtwerk)

Bovendien kunnen voorschriften worden gegeven voor de exploitatie en de inrentabiliteit van het voor den bouw benodigde geld worden opgevangen.

Op grond van het bovenstaande werd door het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw het bouwen van noodwoningen onvermijdelijk geacht.

B. De organisatie

De organisatie van den noodwoningbouw in Nederland is als volgt ontstaan.

Op 26 Mei 1945 benoemde het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw te Den Haag Ir. B. H. H. Zweers tot Gemachtigde voor den Noodwoningbouw in Nederland. Het lag daarbij in de bedoeling voor de uitvoering de in de verschillende plaatsen van Nederland reeds aanwezige bouw bureaus in te schakelen, maar het bleek reeds zeer spoedig, dat de op korten termijn noodig geachte voorzieningen zoodanige concentratie van voorbereidenden en leidinggevendenden arbeid zouden verlangen, dat de meer zelfstandig werkende bouw bureaus, reeds overbelast met het noodherstel van woningen, de hun aan te wijzen taak niet zouden kunnen vervullen. Het bureau van Ir. Zweers moest nog geheel worden gevormd, alle daar aan te stellen krachten moesten worden aangetrokken, terwijl de bekende reis- en verbindingsmoeilijkheden het leggen van de noodzakelijke contacten in den eersten tijd uiterst moeilijk maakten. Op dit

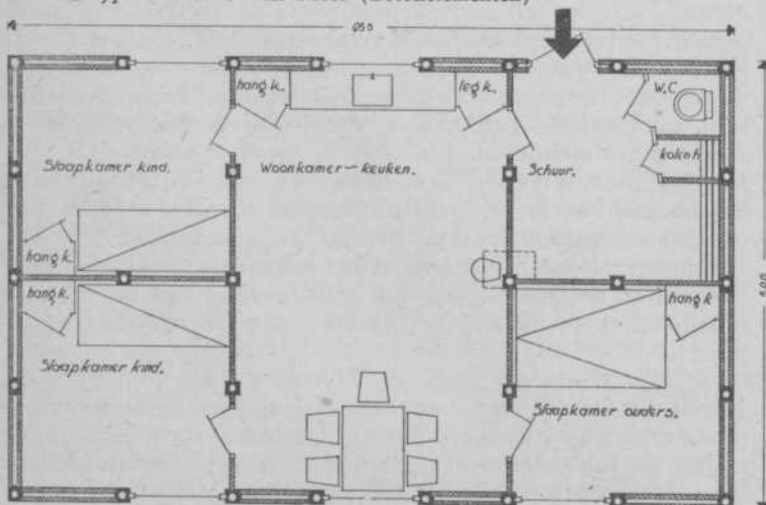
bureau konden twee, in den bezettingstijd gemaakte studies van noodwoningbouw als uitgangspunten worden overwogen.

a) Een door Ir. Zweers in zijn kwaliteit van directeur van de Stichting „Ratiobouw” gemaakte studie, waarbij was uitgegaan van het verwerken van uit verwoeste gebouwen vrijkomende materialen, als puin en restanten hout, tot voor noodwoningbouw geschikte bouwelementen. Deze studie ging uit van de praemisse, dat muurelementen voor noodwoningbouw zouden kunnen worden gefabriceerd op de bouwplaatsen zelf uit het daar aanwezige puin dat, na gebroken te zijn, gebonden zou kunnen worden met kalk en/of cement. De timmerwerken zouden uit simpele grondelementen kunnen worden samengevoegd. Beide werkzaamheden zouden als eenvoudige handelingen door een verhoudingsgewijs groot aantal ongeschoolden of ontschoolden kunnen worden verricht.

Het scheen namelijk gewenscht arbeidsintensieve constructies te kiezen, opdat het te verwachten groote aantal repatriërende arbeiders o.a. door inschakeling bij noodwoningbouw kan worden opgevangen.

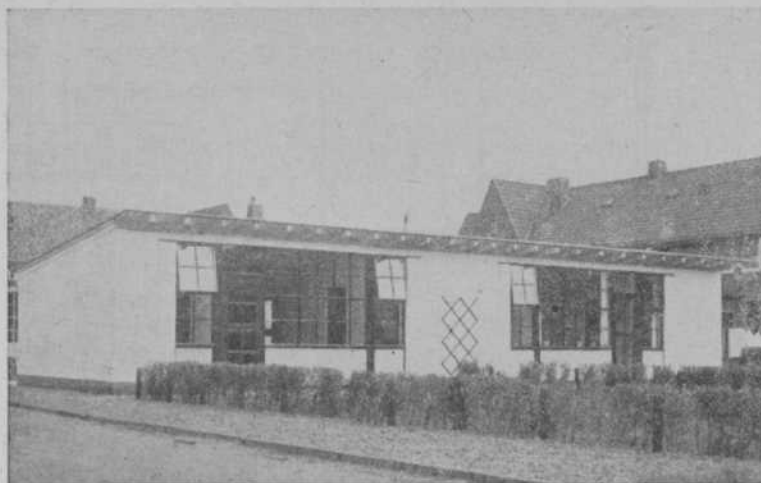
Deze gedachten bleken in de zuidelijke gebieden niet te verwezenlijken; in deze provincies was het puin van de verwoeste perceelen grootendeels gebruikt voor den aanleg van wegen en vliegvelden en het hout, voor zoover niet bij de verwoesting verbrand, was verstookt. Bovendien waren de voor deze werkmethode vereischte vakarbeiders, noch de benodigde ongeschoolden bijeen te brengen. Op

Afb. 5. Type Visker & van Meel (Betonelementen)

Afb. 7. Type Bruynzeel

Afb. 8. Uitgevoerde noodwoning

de door Ir. Zweers ontwikkelde theorie kon dan ook niet worden voortgebouwd.

- b) Een op het bureau van den Algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw ontwikkelde studie van noodwoningstypen welke, volledig gedetailleerd uitgewerkt, rekening hield met uitvoering in verschillende materialen voor de wanden, een minimum houtverbruik voor kozijnen en overige timmerwerken en eveneens met een weinig hout vragende dakconstructie. Deze serie woningtypen (Serie A) is weergegeven in afb. 1.

De eerste taak van Ir. Zweers was de behoefte aan noodwoningen in de verschillende getroffen gebieden te onderzoeken.

De richtlijnen, door de Noodwoningcommissie in Zuid-Nederland opgesteld en aanleiding gevende voor de drie zuidelijke provincies tot een programma van 5500 noodwoningen, zijn na de bevrijding der noordelijke gebieden eveneens toegepast voor het bepalen der noodwoningbehoefte in de overige getroffen gebieden, met name Gelderland.

De op basis van deze richtlijnen opgezette survey, welke deels door de Inspectie voor de Volkshuisvesting en deels door de Inspecteurs voor de Volkshuisvesting in samenwerking met Ir. Zweers werd verricht, leverde een programma van 10300 noodwoningen op, waarbij als noodzakelijk werd bepaald, dat een deel hiervan voor den winter gereed zou moeten zijn voor het onderbrengen van de geheel dakloze of in zeer onvoldoende behuizing levende gezinnen. De later gereedkomende noodwoningen zouden bestemd zijn voor degenen, die weliswaar in een woning waren ondergebracht, maar op een zodanige wijze, dat van ontoelaatbare samenwoningen kon worden gesproken.

Afb. 9. Interieur noodwoning

Het tijdens deze survey ingestelde onderzoek naar de materiaalpositie toonde aan, dat aanvankelijk een programma van ca 6000 noodwoningen als een realiseerbaar maximum moest worden beschouwd. Het voor de uitvoering van dit programma benodigde materiaal was weliswaar op dat oogenblik (Juni 1945) nog lang niet aanwezig of verzekerd, maar „eenig” risico moest worden genomen. Hout was niet aanwezig, maar kon uit Zweden worden verwacht, steen was in beperkte mate voorhanden, de fabrieken waren echter nog niet in staat te produceeren, dakbedekkingsmateriaal kon uit Engeland worden verwacht, terwijl glas aanvankelijk in het geheel niet beschikbaar was. Na het verzamelen van de eerste gegevens is door het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw en de Hoofdingspectie voor de Volkshuisvesting bepaald, dat de Hoofdingspectie de survey en de studie van het woningtype zou verrichten, terwijl de Gemachtigde voor den Noodwoningbouw de organisatie, de materiaalvoorziening en de uitvoering ter hand zou nemen.

C. De wijze van uitvoering

Onmiddellijk na de bevrijding werd een begin gemaakt met het geven van opdrachten aan diegenen, die, gedeeltelijk met eigen materiaal, terstond met de uitvoering konden beginnen. Het ligt voor de hand, dat deze orders, welke een totaal aantal beliepen van ongeveer 2500 woningen, werden gebaseerd op het plan, weergegeven in afb. 1, omdat dit geheel besteksklaar was. De oppervlakte van dit type is 42 m², de breedte 7,60 m voor type A4 en 8,70 m voor type A7. De cijfers 4 en 7 duiden aan het aantal kinderbedden, dat in de woning kan worden geplaatst.

Intusschen had de Hoofdingspectie een ander type ontworpen, dat bij grotere oppervlakte ruimer was en geringer gevelbreedte vertoonde (afb. 2). De oppervlakte hiervan bedraagt ca 53 m², de gevelbreedte ca 6,20 m. Het type bevat voor groote gemeenten een afzonderlijk ingangsportaal; bovendien bevat het plan een kelderkastje. Volgens dit type worden ongeveer 1200 woningen gebouwd. Bij beide typen is een schuurruimte in de woning geprojecteerd, opdat de afzonderlijke schuren konden worden vermeden. De woningen worden gebouwd van metselwerk in baksteen met buitenmuren van twee halve steenen, waartusschen een spouwte. De dakconstructie is van hout, de vloeren van stampbeton, waarover cementstrich. De baksteenwoningtypen vormen aldus het grootste deel van het programma.

Teneinde de materiaalpositie niet eenzijdig te belasten, is getracht de constructies te varieeren.

Aldus zijn noodwoningen in uitvoering genomen van sintelbeton, grintbeton, vezelplaten met pleisterwerk; teenen vlechtwerk met pleisterwerk en eenige systemen voor houtbouw (afbb. 3 t/m 7).

Bij deze laatste constructiewijze werd, in het bijzonder door de firma Bruynzeel, gestreefd naar een systeem van „prefabrication”, dat in een wel zeer eenvoudige samenstelling, een gering houtverbruik mogelijk maakte.

De houten woningen werden in het bijzonder daar toegepast, waar, door ernstige transportmoeilijkheden, lichte bouwmaterialen voorkeur verdienden, zooals in Westkapelle en in Zeeuwsch-Vlaanderen.

Bovengenoemde voorstellen, deels van fabrikanten, deels op het bureau van Ir. Zweers ontworpen, werden in onderling overleg vastgesteld en door het bureau besteksklaar gemaakt. De materiaalposten werden op het bureau bepaald of gecontroleerd en centraal bij de materiaalafdeeling van het College ingediend, hetwelk de toewijzingen aan de aannemers verzond.

Nadat het eerste deel van het programma (6000 stuks) in uitvoering was genomen, bleven uiteraard correcties op de in Juni en Juli inderhaast ondernomen survey niet uit. Zoowel door de Hoofdingspectie Volkshuisvesting als door het inmid-

dels door den Ministerraad ingestelde Commissariaat Noodvoorziening werden voorstellen gedaan tot uitbreiding van het aantal te bouwen noodwoningen, zoo niet op grond van volkomen dakloosheid, dan toch voor huisvesting van in ontoelaatbare omstandigheden wonende gezinnen.

Het programma per 31 December 1945 gaf aan 7330 noodwoningen. In een klein deel hiervan kon worden voorzien door inmiddels in Zwitserland aangekochte houten woningen (88 stuks) en door middel van door het Zwitsersche volk geschonken 98 barakken, waarin ca 110 woningen konden worden opgenomen.

Deze zeer snel te monteeren gebouwen zijn voornamelijk voor hier en daar opduikende bijzonder ernstige gevallen aangewend. Bovendien kon hiervoor de beschikking worden verkregen over 65 barakken uit Zweden, waarin deels drie en deels vier woningen werden uitgevoerd.

Een aankoop in Finland van 85 kleine barakken, elk tot twee woningen in te deelen, verschaftte aan een drietal plaatsen (Venlo, Goes en Middelburg) op korten termijn nog 170 woningen.

Opgemerkt dient te worden, dat deze uit het buitenland komende, constructief uitstekende barakken, pas in de laatste maanden van 1945 aan het programma konden worden toegevoegd.

De uitvoering van de eerstbeschreven noodwoningen in steen, diverse betonsoorten, enz., had aanvankelijk met alle denkbare moeilijkheden te kampen. In hoofdzaak waren dit de zorgelijke materiaalpositie, de desorganisatie van het transport-apparaat, de moeilijkheden bij het verkrijgen van arbeiders, sociale kwesties, het aanvankelijk naast elkaar werken van ambtelijke instanties en soms het gebrek aan medewerking van de zijde der gemeentebesturen.

Was het materiaal geheel of zelfs maar gedeeltelijk aanwezig, dan bleek veelal het transport een struikelblok. De waterwegen waren aanvankelijk door verschillende oorzaken onbruikbaar, terwijl ook vrachtauto's ontbraken. Pas na het beschikbaar stellen hiervan door de legerautoriteiten is dit probleem langzamerhand opgelost.

Bovenomschreven moeilijkheden, hoe belangrijk ook, hebben echter niet zoo'n storenden invloed gehad op den bouw als de bezwaren door het niet beschikbaar zijn van vaklieden en de sociale kwesties. In alle verwoeste en in het bijzonder in de veraf gelegen gebieden, waar bovendien de ter beschikking staande accommodaties slecht of in het geheel niet aanwezig waren, heeft dit bezwaar ten zeerste gegolden.

Het is derhalve in deze gebieden noodzakelijk gebleken nog vóór het begin van den eigenlijken noodwoningbouw uitgebreide voorzieningen te treffen voor het onderbrengen, de verzorging en de ontspanning der arbeiders, als ook materiele voorzieningen om het werken mogelijk en aantrekkelijk te maken, voor het verkrijgen waarvan talloze moeilijkheden moesten worden overwonnen, hetgeen weer veel tijd kostte. Een gelukkige omstandigheid was, dat voor het onderbrengen van deze arbeiders kon worden beschikt over door Zwitserland geschonken en later over aldaar aangekochte barakken, welke tot kampen, elk geschikt voor het onderbrengen van ca 300-400 man, zijn samengevoegd. Deze barakkenkampen werden voor dit doel geplaatst op Walcheren, in Zeeuwsch-Vlaanderen, in de Betuwe en in Noord-Limburg. Het is duidelijk, dat deze barakkenbouw veel energie vereischte, welke aan den directen noodwoningbouw moest worden onttrokken en verdragend heeft gewerkt. Naast de sociale verzorging gaven in het bijzonder de loonen aanleiding tot vele stakingen en soms sterk verminderde arbeidsprestaties. Nadat in September alle aanleiding bestond de voorbereiding als gereed en geslaagd te beschouwen, heeft de per 1 October door de Regeering aangekondigde loonregeling van 23 September af tot 1 November belangrijk verminderde arbeidsprestaties tengevolge gehad, terwijl sindsdien het stellen van een

limiet voor in tarief te behalen loonen in hooge mate remmend heeft gewerkt.

Dit alles en nog andere binnen het bestek van dit artikel niet nader te noemen omstandigheden hebben ertoe bijgedragen, dat het reeds beperkte aantal niet voor 1 Januari gereed zal komen. Daarvan zullen op dezen datum ongeveer 1500 woningen gereed zijn. Om dit te bereiken is omstreeks half November de tot dat oogenblik gevolgde „cascade” — of getrapte uitvoering verlaten en is overgegaan tot het concentreren van alle krachten op het afbouwen der reeds gevorderde woningen.

Vele van de boven geschetste moeilijkheden zijn inmiddels gereduceerd, zoodat, behoudens niet te voorspellen bedreigingen van den arbeidsvrede, met groote mate van zekerheid de volvoering van de rest van het programma zich in een relatief steeds sneller tempo zal voltrekken. Zeer waarschijnlijk zal aldus het geheele noodwoningprogramma in Maart 1946 zijn afgewerkt, waarmede wederom een phase van het algemeen herstel zal zijn afgesloten.

Amsterdam, December 1945

Iets over de volkshuisvesting in de Angelsaksische landen ¹⁾

door Ir. A. H. van Rood

Er is op het oogenblik in Nederland een tekort aan woningen van 400.000 à 450.000; wij hebben 9 miljoen inwoners. Engeland, Schotland en Wales hebben tezamen 45 miljoen inwoners, en hebben 10×450.000 woningen noodig; het woningtekort bedraagt daar 4,5 miljoen. De woningnood in Engeland is dus tweemaal zoo groot als bij ons. Dit is van geweldig belang in het leven van elken Engelschman. Voor ons is het gewenscht te weten wat de Engelschen voor plannen hebben gemaakt, en in hoeverre zij geslaagd zijn in het begin van het uitvoeren dier plannen.

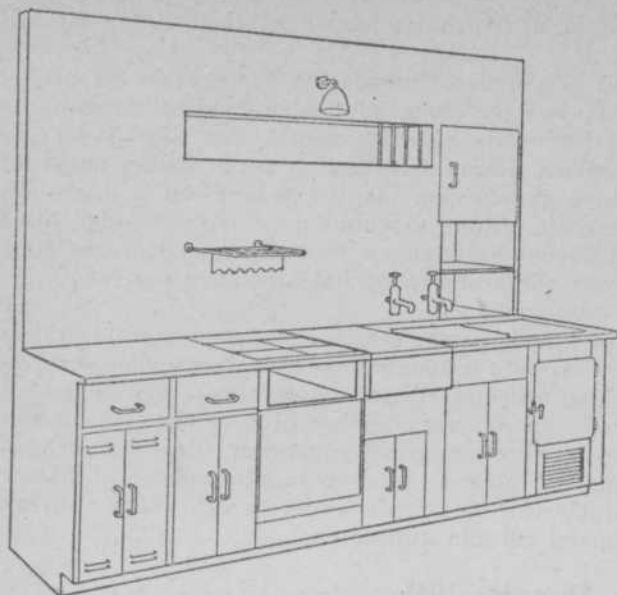
Voor Amerika beschik ik niet over dergelijke gegevens, maar ik weet dat daar de woningnood niet zoo groot is als in Engeland, maar grooter dan in Nederland. Amerika was reeds ingesteld op massa-productie van huizen, al sedert 70 jaar. Buiten de steden is het volkomen normaal dat iemand, die een huis wenscht te bezitten, dit bestelt bij een fabriek, het huis kant en klaar ontvangt en het vaak zelf opzet. De huizen op het land zijn daar in het algemeen van hout; pas den laatsten tijd wordt ook ander materiaal toegepast.

Engeland heeft ingezien dat het zich grondig moest voorbereiden op een abnormalen aanwas van woningen. Het heeft de Commissie Bossom naar Amerika gezonden, die daar vijf weken lang de zaken heeft bestudeerd, besprekingen gehouden en haar rapport vastgesteld. Daarin is in een soort telegramstijl zeer beknopt vastgelegd wat belangrijk was in Amerika voor Engelsche onderzoekers.

Nadat ik in Engeland gedurende 5 jaar de gelegenheid heb gehad de ontwikkeling in dat land mee te maken van de denkbelden op dit gebied, nadat ik gezien had welk een geweldige plaats dit onderwerp inneemt in het denken van bijna iedereen, dat bijna alle bladen in elk nummer een belangrijk artikel hadden gewijd aan de volkshuisvesting, dat er bijna geen zitting van het Lagerhuis was, waarin daar niet over werd gesproken, kwam ik tot de conclusie, dat het voor Nederland gewenscht was daarvan op de hoogte te komen. Met dit doel verzamelde ik drukwerken en knipsels en schreef er rapporten over. Ik kan er thans slechts weinig van vertellen, maar hoop er later uitvoerig op terug te komen.

In de laatste jaren voor den oorlog waren hier 40 à 50.000 woningen per jaar te bouwen. Dit is in den oorlog niet ge-

¹⁾ Verslag van een deel van de lezing, door schr. op 9 November voor het Instituut gehouden.

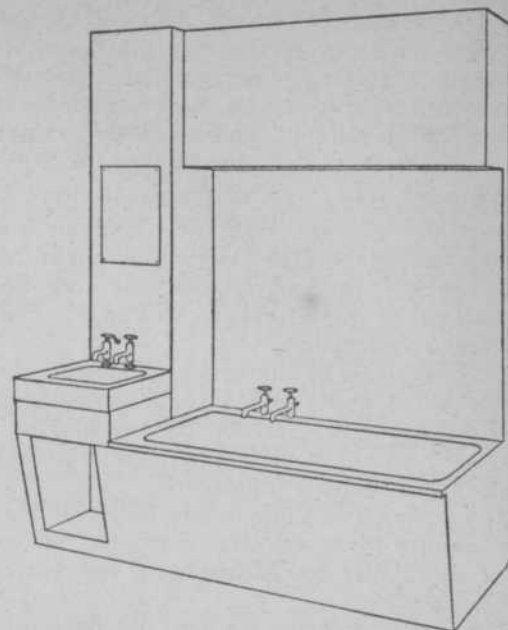
Afb. 1. Het keukengedeelte van een „plumbing unit“ van geperst metaalplaat, welke tevens de scheiding vormt tusschen keuken en badkamer. Dit gedeelte omvat gas- of electrisch kookstel in het midden, waschketel, gootsteen, kasten, planken en aan het rechteinde ruimte voor een koelkast.

beurd en daardoor is een tekort ontstaan dat we hebben in te halen; hierbij is op te tellen wat er vernield werd.

Gedurende tenminste 10 jaar zullen wij in Nederland gemiddeld 100.000 woningen moeten bouwen met een verzwakt industrieel apparaat en minder presteerende ambachtslieden. Als voorbeeld van het eerste noem ik de Waalsteenfabricage, waarvan de productie slechts $\frac{1}{6}$ van de normale is, de schoorsteenen en ovens zijn kapot, de zeven, persen en molens weggehaald. Deze factor $\frac{1}{6}$ geldt ook in andere gevallen. Wat het tweede betreft, de prestaties van de ambachtslieden, kan ik mededeelen dat deze wordt geschat op 40 tot 70 % van de normale. Het zal dus duidelijk zijn dat wij de hoge productie van 100.000 woningen per jaar alleen zullen kunnen halen, als wij zeer veel ambachtslieden opvoeden of wel als wij tot andere methodes van bouwen overgaan. Beide wegen zullen wij moeten inslaan. Een artikel van den Heer van Rhee in „De Ingenieur“ heeft onlangs het vraagstuk van de opvoeding der ambachtslieden al aan de orde gesteld. Hiermee is reeds een aanvang gemaakt. Met de nieuwe bouwmethodes kunnen wij nog geen begin maken, omdat wij niet over materiaal beschikken, maar wij kunnen althans voorbereidend werk doen.

De nieuwe methode van pre-fabrication is niet zoo nieuw. Wij waren in deze richting al ver gevorderd. Tal van onderdelen van onze woningen werden al aangevoerd en niet meer ter plaatse op het werk vervaardigd, zooals ramen en deuren, keukensbetimmering, trap, plinten, kastplanken. Daarentegen worden nog op het werk gemaakt: fundeering, muren, vloeren, dak, enz. Wij zijn ver verwijderd van den tijd dat klei ter plaatse werd gedolven, boomen gezaagd, enz. Willen wij doorgaan in deze richting en het grootste deel van het werk in de fabriek maken, dan zullen wij moeten overgaan tot andere constructiemethodes en misschien tot ander materiaal.

In houtrijke landen is hout het aangewezen materiaal voor deze wijze van bouwen. In Zweden doet men dit al meer dan 100 jaar. Het is daar normaal buiten de centra dat men zijn huis bestelt bij de fabriek en zelf opbouwt; dit is uiteraard alleen mogelijk met hout. In Amerika geschiedt het ten deele ook zoo, maar meestal door speciale vaklieden. Hout komt hier te lande slechts in bescheiden mate in aanmerking. Na den vorigen oorlog heeft eenige invoer plaats gevonden van dergelijke houten woningen uit Zweden, Finland en Oost-

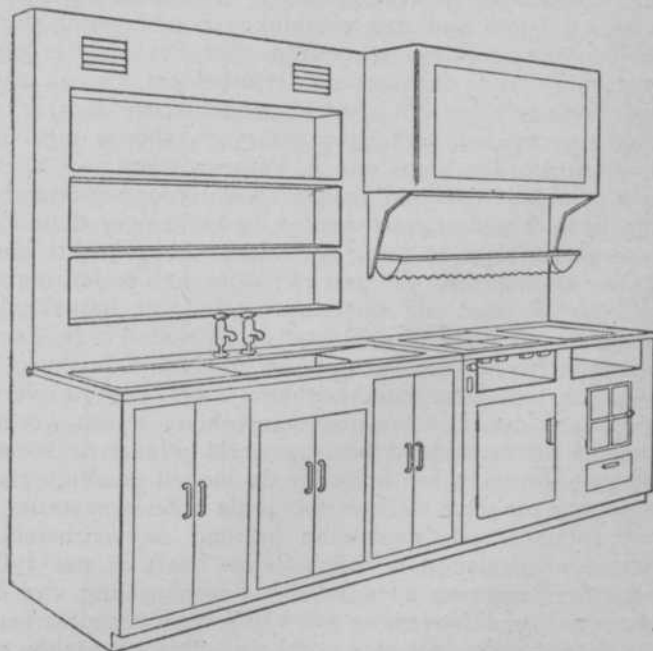
Afb. 2. Het badkamer-gedeelte van dezelfde eenheid, omvattende waschbak, hulpwaterverwarmer en badkuip.

Pruisen. Technisch zijn deze woningen een succes geweest. Ik heb ze zelf in toepassing gebracht bij de Hoogovens, waar ze ook nu nog goed voldoen.

In groote hoeveelheden kan dit echter niet worden toegepast. Dan komen meer in aanmerking: asbest, cement, staal, beton, kurk, aluminium. Dit laatste is op groote schaal toegepast in de oorlogsindustrieën en daalt nu in prijs. Schrijver dezes heeft in Engeland huizen van aluminium gezien, die hem niet slechter voorkwamen dan andere montagewoningen. Het materiaal heeft voordeelen: het is zeer licht, het roest niet en men heeft goede ervaring met machinale verwerking op groote schaal.

En dan hebben we riet- en strooplaten, die uit inheemsche materialen worden vervaardigd en dus het eerste in aanmerking komen. Een platenfabriek in Oosterhout maakt geperst riet dat met gegalvaniseerd ijzerdraad saamgenaaid wordt. Aldus ontstaan 4 cm dikke platen, die op kleine schaal ook al voor noodwoningen zijn gebruikt, met bepleistering. Een nieuwe industrie past strooplaten toe, die tot zoodanige tem-

Afb. 3. Een keuken-eenheid van geperst metaalplaat, met dezelfde elementen als die in afb. 1 en bovendien een waterketel (geheel rechts) en een warmwaterreservoir er boven.

peratuur worden verhit onder persing, dat zij zelf-bindend worden.

Niets is evenwel te vergelijken met onzen baksteen. Wat de verwerking van dit materiaal betreft staat ons land aan de spits. Dit is nauwelijks door anderen te evenaren. Alle deskundigen waren in dit opzicht eenstemmig. Andere oplossingen kunnen dan ook slechts worden gezien als een benadering van de kwaliteiten van het baksteenhuus.

Als wij over den woningnood heen zijn, zal het voor een groot deel uit zijn met de pre-fabrication. Onze baksteenmuren zijn zoo goed, onze plafonds zijn zoo goed — met tengels, waartegen twee lagen mortel — dat, als daarmee moderne plafonds worden vergeleken, deze gemeenlijk leelijk afvallen en wel tengevolge van de slecht opgeloste naden. Er zijn duizenden in Engeland bezig al hun energie te gebruiken voor het vinden van goede oplossingen. Zoo zoekt men naar droogbouwmethode waarbij uitgesloten worden de metselaar en de stucadoor. Daar is voor in de plaats gekomen het gebruik van platen, die naden hebben. En de oplossing van deze naden is in het algemeen niet gelukkig: er ontstaat een onderbreking der thermische- en geluidsisolaties! Dit is in het algemeen een zwak punt van pre-fabrication.

In Engeland is men sedert 5½ jaar bezig van hoogerhand die studie, dat zoeken naar moderne bouwmethode, te bevorderen. Men heeft bij het Ministry of Works een speciale afdeling ingesteld voor „Post War Building Studies”. Die afdeling heeft 22 geschriften voorbereid, waarvan 16 zijn uitgekomen:

1. House Construction.
2. Standard Construction for schools.
3. Plastics.
4. Plumbing.
5. The painting of buildings.
6. Gas installations.
7. Steel structures.
8. Reinforced Concrete Structures.
9. Mechanical installations.
10. Solid fuel installations.
11. Electrical installations.
12. The lighting of buildings.
13. Non-ferrous metals.
14. Sound insulation and acoustics.
15. Walls, floors and roofs.
16. Business-buildings.

Dan is er opgezet een Commissie Dudley voor het bestudeeren van huizenplannen, met als secretaresse Mej. Ledeboer, bekend architecte in Engeland van Nederlandsche afkomst, die een vooraanstaande plaats inneemt op dit gebied. Die Commissie heeft samengesteld „Design of Dwellings”. Verder noem ik „Housing Manual 1944”; dit bevat niet alleen huisconstructie en huisinrichting, maar ook planning, financiën en inrichting. „House construction” is verreweg het beste boek dat ik ooit gelezen heb over de technische zijde van de volkshuisvesting. De commissie heeft zich afgevraagd: wat is een „goed huis”? Hoe kunnen wij een zekeren maatstaf aanleggen bij de beoordeeling van de ontwerpen die ons worden voorgelegd?

Er kwamen natuurlijk duizenden uitvinders op; velen van wie het alleen te doen was om geld te verdienen. De vraag was hoe de goede daaruit konden worden gezien en er is een commissie voor dit doel benoemd. Al sedert 25 jaar werkte op dit gebied het „Building Research Station” te Watford, waarvan de directeur zitting kreeg in de commissie. Niet alle plannen, die werden aangeboden, konden tot uitvoering worden gebracht. In totaal werden er meer dan 800 uitvindingen aangeboden, waarvan 140 vergunning van de commissie hebben verkregen om bij wijze van proef toegepast te worden; daarvan zijn er 42 tot uitvoering gekomen.

De commissie heeft ter beoordeeling dezer voorstellen zich rekenschap gegeven van de eischen, waaraan de constructie van een woning moet voldoen. Deze zijn 7 in getal:

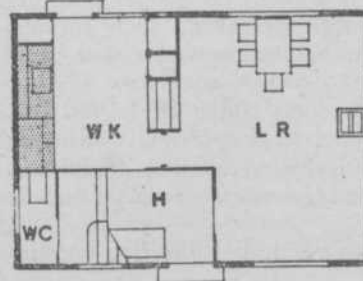
1. De sterkte en stabiliteit. Dit is eenvoudig te bepalen.
2. Het afweren van vocht-indringing en condensatie. Dit is niet zoo gemakkelijk. Toch is het mogelijk gebleken hiervoor normen op te stellen.
3. De thermische isolatie. Hiervoor is een getal aangegeven; ook bij ons is dit bekend.
4. De geluidsisolatie. Hiervoor geldt hetzelfde.
5. Het afweren van brandgevaar. Ook deze eigenschap leent zich goed tot het weergeven in een getal: in verband met het blootstellen gedurende zekeren tijd aan een verhitting tot een bepaalde temperatuur.
6. Onderhoud en duurzaamheid. Dit is moeilijk te bepalen, vooral bij nieuwe materialen, zooals kunsthars, waarbij de ervaring ontbreekt. En
7. het afweren van ongedierte, zooals wandluizen, spinnen, enz.

Is het onderzoek van een uitvinding in al deze opzichten bevredigend uitgevallen, dan wordt vergunning verleend om tot uitvoering over te gaan. Schrijver herinnert er aan, dat ca. 15 jaar geleden door de C.I.A.M. iets in denzelfden geest ondernomen is. Er werden 40 vragen gedaan met de bedoeling tot dergelijke normen te komen. De Engelsche commissie is langs overeenkomstigen weg ook tot resultaten gekomen ¹⁾. Een merkwaardigheid van de meeste pre-fabricated houses is de z.g. plumbing unit, een metalen apparatuur, die kant en klaar wordt aangevoerd, op de fundeering ter plaatse wordt aangesloten met behulp van koppelingen en direct gereed is om te worden gebruikt. Dergelijke eenheden kunnen omvatten koud- en warm water, de keukeninstallatie met gootsteen, stookplaats, droogrek, ijskast, wasmachine, elektrische verlichting, afvoer, enz. Al deze installaties zijn in een beknopte ruimte bijeengehouden, wat een speciaal plattegrond van de woning vooronderstelt. Behalve de ideale unit komen ook eenvoudiger kitchen-units voor, die dus alleen de keuken-uitrusting omvatten, of bath-room-units met W.C. enz. Het werk is veel beter dan wat onze loodgieters kunnen afleveren. Geliefd is de koperen pijp voor warmwater, welke een zeer mooie uitvoering mogelijk maakt. In de fabriek zijn alle omstandigheden gunstiger dan die, waaronder de loodgieter in een half afgebouwd huis moet werken; ook de specialisatie welke mogelijk is in de fabriek maakt dat een beter product wordt afgeleverd. Er is niets tegen om deze eenheden te accepteren voor onze huizen.

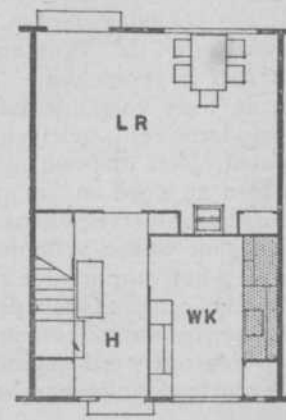
Een eigenaardigheid in de Engelsche woning-inrichting is het open vuur. De doorsnee Engelschman wil hieraan vast-

¹⁾ Naar wij vernemen is er persoonlijk contact tusschen de C.I.A.M. en de Engelsche onderzoekers. Red.

Afb. 4. De plaatsing van een keuken-eenheid in een woning met drie slaapkamers.

Afb. 5. Hetzelfde in een etage-woning met drie slaapkamers.

houden. Het is oneconomisch, ongezond en duur genoemd. Men erkent dit ook wel gedeeltelijk in Engeland, maar blijft welbewust de voorkeur geven aan het open vuur en na geruimen tijd met deze wijze van verwarming ervaring te hebben opgedaan, meen ik dat de Engelschen hierin gelijk hebben. Ten eerste heeft men in Engeland de hiervoor geschikte kolen, aan de economie wordt hard gewerkt en de psychische invloed van het open vuur wordt te recht zeer hoog geschat. Den laatsten tijd heeft men het open vuur belangrijk verbeterd. Er zijn systemen, die tevens een rood-koperen boiler omvatten en warm water leveren, er zijn er waarbij de warmte aan de slaapkamers wordt afgegeven en er zijn er, die aan de eene zijde open vuur zijn, aan den anderen kant kookgelegenheid. Wij zullen ons hierin nader moeten inwerken. Er zijn Engelschen, die het open vuur verwerpen, zooals ook bij ons menschen voorkomen, die de asfaltstraten liever zien dan een eikenbosch, maar zij zijn een hooge uitzondering.

Wat ten slotte de beteekenis van de Engelsche proefnemingen voor Nederland betreft, het lijkt mij gewenscht een paar honderd huizen van tien verschillende systemen in de hoofdsteden van de provincies tot uitvoering te brengen, om daarmee ervaring op te doen. Dit kan leiden tot het ontwerpen van eigen Hollandsche systemen.

De wetgeving rakende de Volkshuisvesting en den Stedebouw

door Dr. J. P. Fockema Andreae

Tot de hoofdeischen, waaraan elke wetgeving uit een oogpunt van wetstechniek moet voldoen, vallen o.m. deze te rekenen, dat zij wel geordend is, een helder overzicht biedt van de stof, welke zij bevat, dat men er alles wat bijeenbehoort bij elkaar vindt, en dat haar bepalingen het noodige houvast bieden en niet tot ernstigen twijfel aanleiding geven. Hoe staat het te dien aanzien met de wetgeving op het gebied van de volkshuisvesting en den stedebouw?

Aanvankelijk lag alles besloten in de Woningwet van 1901. Deze moge, nieuweling als zij was, verschillende wenschen voorloopig on vervuld hebben gelaten, overzichtelijk was zij wel, de artikelen werden over het algemeen door eenvoud en duidelijkheid gekenmerkt en men vond er alle wettelijke bepalingen in vereenigd, ook die, welke een wijziging in de Onteiningswet brachten.

In die eenheid werd tijdens den vorigen oorlog een bres geschoten, doordat ter bestrijding van oorlogseuvelen bijzondere wettelijke voorschriften noodig bleken: Huurcommissiewet, Huuropzeggingswet, Woningnoodwet, Huuraanzeggingswet... Een legislatief bezwaar tegen deze methode bestaat m.i. niet, integendeel is er veel voor te zeggen, crisismaatregelen niet te vermengen met een regeling, welke voor normale tijden bestemd is. Naarmate de naweeën van den eersten wereldoorlog (huuropdrijving, woningnood, hooge bouwkosten) minder voelbaar werden, konden de crisismaatregelen worden afgeschaft; de Woningwet kwam ongeschonden uit den baaiert te voorschijn.

In de toen volgende jaren werd zij herhaaldelijk gewijzigd, gemoderniseerd, geleidelijk op een breeder en hooger plan gebracht. Niet alle wijzigingen waren gelukkig, doch formeel pasten zij goed in het geheel en het systeem der wet werd tamelijk zuiver bewaard.

Een paar weken vóór den noodlottigen 10den Mei 1940 verscheen het rapport der Staatscommissie-Frederiks, waarin de gansche regeling van de volkshuisvesting en den stedebouw aan een grondige revisie werd onderworpen en op de hoogte van den tijd werd gebracht.

Bleven tengevolge van het uitbreken van den tweeden wereld-

oorlog — medebrengende de bezetting van ons vaderland, gedurende vijf lange booze jaren — de meeste van de doorwrochte wêlbedoachte voorstellen der commissie rusten, de materie van de streekplannen en het Nationale Plan werd spoediger dan men had durven verwachten, t.w. in 1941, wettelijk geregeld: op zichzelf zeker een aanwinst voor den stedebouw, al liet de uitwerking, o.m. het verband met de Woningwet, wel iets te wenschen over.

Daarnaast ontstond, gelijk in den vorigen oorlog, andermaal een stel door de omstandigheden als het ware opgelegde noodmaatregelen, ditmaal o.m. den wederopbouw rakende. Dit alles was op zichzelf weer verklaarbaar en aannemelijk.

Intusschen school er in deze nieuwe reeks iets verwarrends, in zoover zij allerlei bepalingen bevatte, die zóó algemeen en vaag waren geredigeerd, dat zij zeer weinig houvast boden, en andere, die afweken van de bestaande wetgeving, zonder dat dit duidelijk werd gezegd, wat als van zelf tot tal van onzekerheden omtrent de bevoegdheden van verschillende autoriteiten moest leiden.

Tijdens de bezetting nam men dit alles niet zoo nauw. Er moest dikwijls snel gehandeld worden, en in elk geval men decreeteerde en ieder wist, dat het hem geraden was, zich bij de gegeven voorschriften neer te leggen.

Maar na de bevrijding wil elkeen deze autocratische wijze van handelen natuurlijk zoo spoedig mogelijk zien verdwijnen en men is niet geneigd, zich langer neer te leggen bij een methode van wetgeving, waarbij zeer veel aan de uitvoerende macht wordt overgelaten, zonder dat degenen, voor wie de wettelijke voorschriften bestemd zijn, weten, waaraan zij zich te houden hebben, en waarbij de verhouding tot reeds bestaande wettelijke voorschriften niet duidelijk is afgebakend. Uit deze gezichts hoeken behoort men ook de Londensche, Bredasche en Haagsche Koninklijke Besluiten van het laatste jaar te bezien. Wat is — om van het laatstbedoelde bezwaar één enkel voorbeeld te noemen — de verhouding van het Koninklijk besluit van 7 Mei 1945 S. No. F 67, houdende voorzieningen betreffende den wederopbouw van het grondgebied van het Rijk in Europa, tot de Derde Uitvoeringsbeschikking van den Secretaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken met betrekking tot het besluit No. 91/1941 betreffende de instelling van een Rijksdienst voor het Nationale Plan, voor wat aangaat de voorbereiding van streekplannen voor gebieden met een aaneenschakeling van vernielingen; kan de dienst van den wederopbouw deze voorbereiding zelfstandig ter hand nemen, of is hij — gelijk wij meenen — gebonden aan wat de Derde Uitvoeringsbeschikking daaromtrent heeft bepaald?

Zulke onzekerheden zijn — zoo zal men zeggen — van voorbijgaanden aard; men zal zich wat dat betreft wel weten te redden. Inderdaad behoeft men zich, hoe weinig welkom zulke wijzigingsobjecten ook mogen zijn, daar geen ernstige zorgen over te maken, mits er maar niets door geprejudiceerd wordt ten aanzien van de definitieve regeling.

Het is op deze, dat hier de nadruk worde gelegd.

Er wordt naar wij durven te veronderstellen, van Regeeringswege aangestuurd op het in wetsontwerpen belichamen van wat in der haast in een aantal noodbesluiten werd neergelegd. Deze wetsontwerpen zullen dan — in ruimen kring bekend gemaakt — door deskundigen in den lande, in en buiten de Staten-Generaal, weer aan de oude beproefde normen van een goede wetgeving, waarvan wij er hierboven enkele noemden, worden getoetst.

In de eerste plaats zal duidelijk moeten worden uitgemaakt, wat er van de tusschen 10 Mei 1940 en 5 Mei 1945 in Nederland uitgevaardigde wettelijke regelingen verdient te blijven voortleven, en aan het gehandhaafde een passende plaats in de wetgeving moeten worden aangewezen.

Daarbij en eveneens bij de consolidatie van de noodvoorschriften der Regeering zal deze, gelijk ten aanzien van nieuwe wettelijke regelingen, een scherpe scheiding dienen te maken tusschen crisismaatregelen, welke in een of meer —

doch in geen geval te veel — afzonderlijke wetten hun be-
lichaming zullen moeten vinden, en maatregelen van blijven-
den aard, welke zooveel mogelijk in de Woningwet zelve
dienen te worden ondergebracht.

Vanzelf zal dan blijken, dat verschillende maatregelen van
de laatste jaren — ik denk aan de wetgeving betreffende
het Nationale Plan en aan het besluit van 7 Mei j.l. betref-
fende den Wederopbouw — in onvoldoende mate met de
Woningwet rekening hebben gehouden en daar alsnog beter
aan zullen moeten worden aangepast.

Dat de hoofdbeginse-len van de wetgeving betreffende het
Nationale Plan gehandhaafd dienen te blijven, opdat de wel-
daden, welke gelegen zijn in het tijdig totstandbrengen van
een Nationaal Plan en het telkens in breed verband beschou-
wen van streekplannen en uitbreidingsplannen, voor ons land
niet verloren gaan, en dat men niet zal mogen verzuimen de
Woningwet zelve aan een revisie te onderwerpen, met ge-
bruikmaking van de belangrijke bouwstoffen, in het rapport
der Staatscommissie-Frederiks neergelegd, — het schijnt mij
evenmin twijfelachtig als dat bij deze gansche materie de
gemeentebesturen en de provinciale besturen — mede uit hoofde
van hun locale bekendheid en hun belang bij de zaak — een
belangrijke rol zullen moeten blijven vervullen.

Dit laatste is een van de aspecten, waaronder de steeds weer-
kerende vraag naar de afbakening van bevoegdheden zich
vertoont, — een vraag, bij welke beantwoording de balans
alzo niet ver in de richting van de centralisatie moge door-
slaan, omdat dit m.i. op den duur niet anders dan teleurstel-
ling kan brengen en zeker niet in het algemeen belang zou
blijken te zijn. Voorschriften als die van art. 20 van het
Koninklijk besluit S. No. F 67, volgens welke het College
van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw be-
voegd is, ten aanzien van door hetzelfde aan te wijzen bouw-
werken bepaalde voorschriften in gemeentelijke bouwveror-
deningen buiten werking te stellen, kunnen, dunkt mij, op
den duur niet instand blijven; zulk een voorschrift doorbreekt
het systeem van de vaststelling en goedkeuring van bouwver-
ordeningen op te ruwe wijze, vooral omdat geen voorafgaand
overleg met de gemeentebesturen plaats behoeft te vinden
en het artikel in het geheel niet aangeeft, tot welke soorten
van voorschriften de bevoegdheid zich kan uitstrekken.

Het slot van het 1e lid van hetzelfde artikel, inhoudende,
dat het genoemd College zijn zoo juist omschreven bevoegd-
heid ten aanzien van woningen slechts uitoefent in overeen-
stemming met den Minister van Binnenlandsche Zaken of
zijn gemachtigden, en het voorschrift van art. 3°, dat het
College belangrijke bouwplannen niet vaststelt (goedkeurt)
dan in overleg met d'en Minister, plaatsen ons voor de vraag,
of deze en dergelijke bepalingen gehandhaafd zullen blijven
sinds bij Koninklijk besluit van 6 September 1945 S. No. F 167,
de zorg voor de zaken betreffende de volkshuisvesting evenals
die voor de zaken betreffende het Nationale Plan van Bin-
nenlandsche Zaken naar Openbare Werken en Wederop-
bouw zijn overgebracht. In elk geval zal men wel weten te
waarborgen, dat de dienst van den Wederopbouw dien van
de Volkshuisvesting in dezen niet voorbijloopt.

Het is een van de vele kwesties, die de wetgever zal moeten
oplossen.

Dit wetgevend werk vereischt — de technici, welke zich voor
den wederopbouw zoo verdienstelijk maken, zullen de eersten
zijn, het te erkennen — de medewerking van geschoolde
juridische krachten, die in ons staats- en administratief recht
goed thuis zijn.

Wetgeven is een vak, en daarnaast een kunst. Slechts hij kan
op goeden uitslag hopen, die zijn wetgevend arbeid ver-
richt met een breeden blik op het te bewerken veld, met een
juist inzicht in de positie van Rijk, provinciën en gemeenten,
met een scherp onderscheidingsvermogen ten opzichte van wat
hier, wat daar en wat elders geregeld moet worden, met een
heldere voorstelling van hetgeen voorziening vraagt, en daar-
bij beschikt over een scheppende kracht bij het vormen van
artikelen, waarin niet te veel en niet te weinig staat, die

precies uitbeelden wat men uitgebeeld wil hebben, die zoo
weinig mogelijk twijfel laten en toch de hoofdzaken waar
dat pas geeft zóó omschrijven, dat er ruimte blijft voor ver-
dere ontwikkeling in de praktijk. Kortom, wie iets goeds wil
totstandbrengen moet behalve de te regelen materie ook de
kunst van wetgeven meester zijn en noch haar gewicht noch
haar moeilijkheden onderschatten.

Het bovenstaande samenvattende, spreken wij den wensch
uit, dat zoodra het moment daarvoor is aangebroken, naast
de crisiswetgeving een aan de eischen van den tijd beant-
woordende en op de toekomst ingestelde, van een vooruit-
zienden blik harer makers getuigende wetgeving op de volks-
huisvesting en den stedenbouw — liefst in den vorm van een
herziene Woningwet — haar beslag krije, welke en mate-
rieel en formeel op het hooge plan staat, dat noodig is om
Nederland bij den wederopbouw de goede kansen te geven,
welke het voor zijn toekomst behoeft.

Bilthoven, Januari 1946

Gemeentelijke schadevergoedingsverordeningen

door Dr. S. O. van Poelje

De vraag of in hoever schade, veroorzaakt door stedenbouw-
kundige maatregelen, aan particulieren zal worden vergoed,
wordt hoofdzakelijk beantwoord aan de hand van in de
praktijk door de gemeenten vrijwillig aanvaarde verplich-
tingen. Een algemeene imperatieve regeling ontbreekt.

De Woningwetliteratuur volstaat ermede te vermelden, dat
een wettelijke regeling op het punt van de schadevergoeding
nagenoeg geheel ontbreekt. ¹⁾ Hierin ziet men over het alge-
meen geen groot bezwaar en er zijn auteurs, die zich uitdruk-
kelijk als tegenstander van een wettelijke regeling doen ken-
nen. ²⁾ De verschillende schrijvers hebben op dit punt de
passiviteit van den wetgever overgenomen ³⁾ en constateeren
slechts, dat men zich in de praktijk pleegt te redden met de
gemeentelijke voorwaarden tot het verleen van medewer-
king aan particulieren bij het in exploitatie brengen van
bouwterreinen en met de gemeentelijke schadevergoedings-
verordeningen, d.w.z. „huishoudelijke” verordeningen, waar-
door de gemeente geen verplichtingen aan de burgers oplegt,
maar voor zichzelf een gedragslijn vaststelt, welke zal wor-
den gevolgd bij het (wettelijk) onverplicht uitkeeren van
schadevergoedingen.

Over het materiele schadevergoedingsrecht is op deze wijze
buiten lokalen kring niet veel bekend geworden. Men kan
de veronderstelling uiten, dat de meeste moeilijkheden wor-
den opgelost door toepassing van exploitatieregelingen en
dat van de procedure, die volgens schadevergoedingsveror-
deningen mogelijk is, betrekkelijk weinig gebruik wordt ge-
maakt. Aan den anderen kant wordt de schadevergoedings-
verordening blijkbaar in verschillende gevallen beschouwd als
een noodzakelijke aanvulling van de bestaande wettelijke
regeling. De gemeenten zullen zich daarbij deels laten leiden
door rechtvaardigheidsgevoel, deels door welbegrepen eigen-
belang (n.l. om de goedkeuring van hun plannen niet in ge-
vaar te brengen).

Aangezien in de schadevergoedingsverordeningen het pro-

¹⁾ Mr. L. Lietaert Peerbolte, De Woningwet, p. 265; Mr. P. A. van der
Drift, Volkshuisvesting, p. 71 e.v.; praeadvies Mr. J. Kruseman, Han-
delingen Ned. Juristenvereniging 1942, p. 45; praeadvies Mej. Mr. H. J. D.
Revers, id., p. 76, 104.

²⁾ Mr. J. Kruseman, Handelingen Ned. Juristenvereniging 1942, p. 43.

³⁾ Een pleidooi voor het totstandbrengen van een wettelijke schadever-
goedingsregeling leveren Dr. J. H. C. van den Berg, Toekenning van
schadevergoeding voor inbreuk op den eigendom bij de regeling der be-
bouw door de gemeente, Gemeentebestuur 1928, p. 26 e.v. en Dr.
H. F. M. Stoer, De rooilijn, p. 126 e.v.

bleem van de schadeloosstelling voor stedenbouwkundige maatregelen uitdrukkelijk wordt gesteld, terwijl zij een tot in bijzonderheden uitgewerkte regeling over de bepaling der schadevergoeding bevatten, hebben deze verordeningen waarschijnlijk meer dan met hun praktische beteekenis overeenkomt de aandacht getrokken. Voor zoover de verordeningen tot stand zijn gekomen op grond van rechtvaardigheidsoverwegingen (de gemeente neemt onverplicht in bepaalde omstandigheden het uitbetalen van een schadevergoeding op zich) vormen zij een bewijs voor de stelling, dat „wetmatige” overheidsdaden niet zonder meer steeds „rechtmatige” daden zijn. Overigens is het allermint de bedoeling van de gemeenten, waar een schadevergoedingsverordening van kracht is, met royale hand de zakken te vullen van particulieren, die zich over de schrielheid van den rijkswetgever meenen te mogen beklagen. In de verordeningen zijn integendeel alle voorzorgen genomen om niet strikt gerechtvaardigde aanspraken te kunnen afwijzen. Daartoe gaat men in het algemeen uit van de gedachte, dat een stedenbouwkundige bestemmingsmaatregel op zichzelf niet meer is dan een plan, een kenbaar gemaakt voornemen, en dat dus voor de eigenaren, bij dien maatregel betrokken, in feite niets verandert, zolang niet met de uitvoering van dat plan wordt begonnen. Deze gedachte is o.a. op sprekende wijze vastgelegd in de schadevergoedingsverordening der voormalige gemeente Hillegersberg, welke door verschillende gemeenten in Zuid-Holland op aanbeveling van het Provinciaal Bestuur is nagevolgd. Volgens die bepalingen kan een eigenaar, die meent door een stedenbouwkundigen maatregel ernstige schade te hebben geleden, zich tot het gemeentebestuur wenden met verzoek deze schade door een commissie van onpartijdige deskundigen te doen vaststellen. De gevallen waarin het gemeentebestuur tot inwilliging van dit verzoek kan overgaan (zonder dat het hiertoe krachtens de verordening verplicht is!) zijn limitatief opgesomd. Deze opsomming bevat b.v.: het uitsluiten van meer dan een derde gedeelte (ook hier nog de verouderde, althans te schematische, norm!) van een terrein van bebouwing; het ontnemen van de mogelijkheid van bebouwing van een terrein, dat voordien wel bebouwd kon worden; het beletten van de vervanging van een gebouw, dat verloren is gegaan, etc. Uit het limitatieve karakter van de opsomming vloeit voort, dat elke schade, welke buiten die opsomming valt, a priori buiten beschouwing wordt gelaten, hoe ernstig zij ook is. Wanneer het verzoek om schadeloosstelling deze eerste proef doorstaan heeft, kan het worden ingewilligd, met dien verstande, dat dan de commissie van onpartijdige deskundigen aan het werk gaat om de schade vast te stellen. Deze commissie mag slechts rekening houden met de werkelijke schade, die ten tijde van de *toepassing* van den stedenbouwkundigen maatregel en als onmiddellijk gevolg daarvan is ontstaan. Nadat de commissie haar advies heeft uitgebracht is het gemeentebestuur nog vrij te beslissen, of het schadeloosstelling zal toekennen en of bij eventuele toekenning het door de commissie in overweging gegeven bedrag zal worden aangehouden. Verder bevatten de bepalingen omtrent de uitbetaling een extra waarborg om te bereiken dat geen vergoeding zal plaats vinden, voordat de bestemmingsmaatregelen feitelijk ten uitvoer zijn gebracht. Voor elk van de limitatief opgesomde gevallen van ernstige schade wordt afzonderlijk het tijdstip vastgesteld, waarop uitbetaling op zijn vroegst kan plaats vinden. De omschrijving van dit tijdstip houdt b.v. in: wanneer de voor de openbare doeleinden bestemde gronden aan de gemeente in eigendom zijn overgegaan; wanneer de bebouwing is voltooid of is voortgeschreden tot aan de gronden, die van bebouwing zijn uitgesloten; wanneer aannemelijk wordt gemaakt dat een ernstig voornemen tot stichting of vervanging van een gebouw geen voortgang kan vinden, etc. Tenslotte wordt zoowel van de beslissing van het gemeentebestuur tot weigering van het doen onderzoeken van een schade-aanspraak door de commissie van deskundigen als van de uiteindelijke toekenning of ontzegging van vergoeding na kennisneming van het ad-

vies van de commissie, beroep opengesteld op het Provinciaal Bestuur. ¹⁾

Deze regeling voorkomt inderdaad, dat de overheid aanspraken van speculanten als het ware erkent en medewerking verleent aan het ongeremd vooruitlopen op toekomstige bestemmingen met als gevolg een ongerechtvaardigde stijging der grondprijzen. In de praktijk is echter gebleken, dat de gedachte, volgens welke schade tengevolge van een stedenbouwkundigen maatregel alleen kan ontstaan door „toepassing” — dus verwezenlijking — van dien maatregel, in het algemeen wel juist is, doch onder bepaalde omstandigheden tot onbillijkheden kan leiden. Merkwaaardigerwijze is dit tot uitdrukking gekomen in de beide gevallen, welke het Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland heeft beslist naar aanleiding van beroepen ingevolge schadevergoedingsverordeningen van het in die provincie gebruikelijke type. Terzijde kan er hier de aandacht op worden gevestigd, dat tot nu toe niet meer dan twee maal een dergelijk beroep op het Provinciaal Bestuur is gedaan. De verklaring van dit geringe aantal zal men niet in de eerste plaats moeten zoeken in een onbekrompen erkenning door de gemeenten van de belangen van hen, die op de schadevergoedingsverordeningen een beroep doen. Het zeldzaam gebruik van het beroepsrecht vormt veeleer een bewijs van het hierboven uitgesproken vermoeden, dat in verreweg de meeste gevallen de praktijk zich redt door het hanteeren van de exploitatieverordeningen of het sluiten van bijzondere overeenkomsten en dat de schadevergoedingsverordening niet meer is dan eenzijdig een veiligheidsklep voor uiterste noodgevallen en anderzijds een middel, dat vastlopen van het goedkeuringsmechanisme moet voorkomen. Het eerste van de hierbedoelde gevallen ²⁾ betrof het beroep van een bouwgrondexploitatiemaatschappij tegen een besluit van den Raad van Schiebroek omtrent het toekennen van schadeloosstelling. Een wijziging van het uitbreidingsplan van Schiebroek had er toe geleid, dat aan de maatschappij toebehoorende — en door haar als zoodanig gekochte — bouwgrond werd bestemd voor plantsoen. De maatschappij meende door deze bestemmingswijziging schade te hebben geleden en verzocht aan den Raad van Schiebroek deze schade overeenkomstig de bepalingen van de schadevergoedingsverordening te doen vaststellen en te vergoeden. Nu bepaalde de schadevergoedingsverordening van Schiebroek — in overeenstemming met het hierboven beschreven systeem — dat alleen rekening mocht worden gehouden met schade, welke voor den eigenaar van het perceel, waarop het uitbreidingsplan wordt *toegepast*, ten tijde van de toepassing en als *onmiddellijk* gevolg daarvan is ontstaan. Volgens de letter van deze bepaling zou het dus voor de hand hebben gelegen de maatschappij te verwijzen naar het tijdstip van verwezenlijking van het uitbreidingsplan (van welk tijdstip vaststond, dat het pas na vele jaren zou aanbreken). Deze consequentie is echter niet aanvaard en reeds de Raad van Schiebroek achtte een schadeloosstelling op haar plaats. Aangezien echter de maatschappij zich met het bedrag van de schadeloosstelling niet kon vereenigen, stelde zij beroep in bij het Provinciaal Bestuur. Dit heeft bij zijn beslissing voor het standpunt van den Raad, dat de maatschappij reeds terstond voor vergoeding in aanmerking kwam, de formuleering gevonden, dat onder „toepassing van een uitbreidingsplan” moet worden verstaan: „het voelbaar zijn geworden

¹⁾ Hier heeft men dus de figuur, dat een lager orgaan aan een hooger orgaan (zij het met uitdrukkelijke of stilzwijgende toestemming van dit laatste) in zekeren zin een opdracht tot het beslechten van geschillen verstrekt. De vraag, of een dergelijke figuur staatsrechtelijk geoorloofd is, heeft tot discussie aanleiding gegeven en is in theorie nog niet beslist. De praktijk blijkt zich echter aan dezen twijfel weinig te storen, aangezien dergelijke opdrachten in verschillende gevallen kunnen worden aangewezen. Vgl. Mr. H. Vos, Beroep van Raadsbesluiten, Weekblad voor Gemeentebelangen 1928, p. 193; Dr. A. H. Günther, Het toezicht van Gedeputeerde Staten op intercommunale bedrijven, Gemeentebestuur 1935, p. 1 e.v.; Mr. P. J. M. Kallen, Administratie-rechtspraak, Gemeentebestuur 1940, p. 79 e.v.

²⁾ Bijvoegsel van het Provinciaal Blad van Zuid-Holland No. 18 van 1941.

van een plan voor den grondeigenaar, in dezer voege, dat voor dezen een klemmend motief bestaat zich feitelijk anders te gedragen dan hij zich zou hebben gedragen, indien het uitbreidingsplan niet ware tot stand gekomen". ¹⁾ Voor zoover door deze uitlegging van de woorden en de bedoeling van de verordening is afgeweken, was dit onder de gegeven omstandigheden gerechtvaardigd, omdat zich hier het door de verordening niet voorziene geval voordoet van een schadepost, ontstaan uitsluitend en alleen door de vaststelling van het plan vóórdat de uitvoering van het plan aan de orde was. Het strookt toch immers niet met de maatschappelijke en economische verhoudingen dat een bouwgrondmaatschappij gedurende een tiental of twintigtal jaren den eigendom van een voor plantsoen bestemd grondstuk zou moeten bewaren teneinde tegen het tijdstip dat de aanleg van het plantsoen aan de orde is een schaderekening — waarin dan begrepen moeten zijn de onkosten voor het gedurende jaren renteloos blijven van een vermogensbestanddeel — in te dienen.

Deze extensieve interpretatie, die in het systeem van de verordening blijkbaar niet was voorzien, moest ook haar gevolgen hebben bij de toepassing van de bepalingen omtrent het tijdstip van uitbetaling. Deze bevatten, gelijk hierboven uiteengezet, speciale waarborgen om te bereiken dat geen betaling plaats vindt, voordat er kan worden gesproken van uitvoering van den stedenbouwkundigen maatregel, die de schade heeft veroorzaakt. Nu echter in dit geval het bestaan van schade vóór het tijdstip van uitvoering van het uitbreidingsplan was erkend, bracht de redelijkheid mede ook het uitbetalen van die schade mogelijk te maken op een eerder tijdstip dan in de verordening is vastgelegd. In de hier behandelde beslissing wordt daarom overwogen, dat de bepaling in de verordening, waarbij het tijdstip van uitbetaling wordt geregeld, moet worden opgevat als de aanwijzing van een uitersten termijn, binnen welken de betaling moet plaats vinden en niet als de vaststelling van een tijdstip, met dien verstande dat vroegere betaling zou zijn uitgesloten. ²⁾ Op deze wijze werd de in de verordening ongetwijfeld als „terminus a quo" bedoelde aanduiding getransformeerd in een „terminus ad quem".

Het tweede geval, waarover het Provinciaal Bestuur in beroep uitspraak heeft gedaan, betrof het vaststellen van een rooilijn in de gemeente Leidschendam. ³⁾ Drie eigenaren van huizen, welke werden getroffen door een bij het uitbreidingsplan vastgestelde rooilijn, meenden dat alleen al door de vaststelling van die rooilijn schade was ontstaan; zij verzochten deze schade overeenkomstig de bepalingen van de schadevergoedingsverordening (ook een van het gebruikelijke type) door een commissie te doen vaststellen. Het gemeentebestuur wees dit verzoek van de hand, omdat naar zijn meening van toepassing van de rooilijn — dat is volgens enge interpretatie: verwezenlijking van het doel, dat met de rooilijn wordt beoogd (dus het ontstaan van een toestand, waarbij de bebouwing de rooilijn naar de wegzijde niet overschrijdt) — nog geen sprake was en er dus ook geen voor vergoeding in aanmerking komende schade kon zijn. Bij de behandeling bleek echter, dat een der reclamanten na het van kracht worden van de rooilijn zijn eigendom had verkocht en hierbij volgens zijn zeggen door het waardevermindereffect van de rooilijn schade had ondervonden. Ook hier heeft het Provinciaal Bestuur zich op het standpunt gesteld, dat het begrip „toepassing" ruim moet worden geïnterpreteerd en beteekent „voelbaar worden". De omschrijving van het „voelbaar worden" werd in dit geval zelfs nog uitgebreid, door de overweging, dat hieronder ook moet worden verstaan het geval dat een eigenaar „als onmiddellijk gevolg van de rooilijn, eventueel ook vóór derzelve feitelijke ver-

wezenlijking, aantoonbare werkelijke schade lijdt". ¹⁾ Schade van dezen reclamant werd, hoewel de rooilijn alleen nog maar vastgesteld en niet „uitgevoerd" was, mogelijk geacht, zoodat te verstaan werd gegeven, dat naar deze eventuele schade door de in de schadevergoedingsverordening bedoelde commissie een onderzoek moest worden ingesteld. ²⁾

Voorzover uit het bovenstaande een conclusie valt te trekken, is het wel deze, dat de aarzeling tot het vastleggen van de moeilijke materie van de schadevergoeding in uitgewerkte regelingen alleszins gerechtvaardigd is. Het laat zich dan ook aanzien, dat het beschermen van de belangen van particulieren — en het terugbrengen van hierop gegronde aanspraken tot de juiste proporties —, hoe noodzakelijk dat ook is, niet in de eerste plaats moet geschieden door uitvoerige, legislatieve maatregelen, die immers in bepaalde gevallen hetzij tot onbillijkheden, hetzij tot veel uitleg vereischende interpretaties moeten leiden, doch beter kan blijven toevertrouwd aan de thans hiermede belaste organen, mits deze de bevoegdheid hebben de bijzondere omstandigheden van elk geval volledig tot hun recht te laten komen.

Ter voorkoming van de hierboven vermelde moeilijkheden beoogt het Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland een schadevergoedingsverordening van een vereenvoudigd type bij de gemeentebesturen ingang te doen vinden. In deze nieuwe verordening (bij welker voorbereiding wijlen Mr. A. van Dijk in het bijzonder was betrokken), komen in het geheel geen bepalingen voor, die een aanwijzing geven over de gevallen waarin en de wijze waarop eventuele schade moet worden vergoed. Hier vindt men dus geen limitatieve of enuntiatieve opsomming van schadegevallen, geen voorschrift dat de schade een gevolg moet zijn van de toepassing van een stedenbouwkundigen maatregel en geen bepaling, waardoor het tijdstip van uitkeering der schadevergoeding wordt gefixeerd. Er wordt integendeel volstaan met een regeling, die een procesgang vaststelt, volgens welken het gemeentebestuur, en bij beroep het Provinciaal Bestuur, met in achtneming van alle bijzondere en moeilijk in algemeene bepalingen vast te leggen omstandigheden, op een verzoek tot vergoeding van schade kan beslissen.

De tekst van deze regeling is als volgt:

MODEL-SCHADEVERGOEDINGSVERORDENING (1944)

De Raad der gemeente,

Overwegende, dat de gemeente wettelijk niet verplicht is tot vergoeding van schade, voortvloeiende uit krachtens de Woningwet genomen stedenbouwkundige maatregelen, met name uit de vaststelling of wijziging van een rooilijn, een bouwverbod of een uitbreidingsplan, voor eigenaren van en andere zakelijk rechthebbenden op onroerend goed, in zoodanigen maatregel begrepen;

dat het evenwel, teneinde onbillijkheden zooveel mogelijk te vermijden, in bijzondere gevallen noodig kan zijn zoodanige schade van gemeentewege te vergoeden, terwijl de vraag, of en in hoeverre te dien einde zoodanige vergoeding behoort te worden gegeven, slechts geval voor geval kan worden beoordeeld en beslist;

dat het niettemin wenschelijk is regelen te stellen omtrent de vraag, door wien en op welke wijze zoodanige beoordeeling en beslissing kan

¹⁾ t.a.p., p. 8.

²⁾ Een soortgelijke situatie heeft zich voorgedaan in het geval, beslist bij K.B. van 19 Mei 1937, Adm. en Rechterl. Beslissingen 1937, p. 689. Hierbij werd een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel tot goedkeuring van een door den Raad van Enschede vastgestelde rooilijn vernietigd omdat de Kroon van oordeel was dat de door den Raad van toepassing verklaarde schadevergoedingsverordening (die ook sprak van „toepassing" van de rooilijn) geen voldoende waarborgen gaf in geval van schade tengevolge van waardevermindering bij verkoop van het door de rooilijn getroffen perceel. Sinds de Enschedesche verordening niet meer spreekt van „schade door de toepassing", doch van „schade in verband met de toepassing", is dit bezwaar vervallen: vgl. de beslissing van den Secretaris-Generaal van het Departement van Binnenlandsche Zaken van 9 October 1943, B.Z. Nr. 5V., waar overwogen wordt, dat uit de redactie van de schadevergoedingsverordening van Enschede niet kan worden afgeleid, dat aanspraak op schadevergoeding eerst kan worden erkend wanneer de effectueering van het plan tot het desbetreffende terrein zou zijn gevorderd.

¹⁾ t.a.p., p. 43.

²⁾ t.a.p., p. 46.

³⁾ Bijvoegsel van het Provinciaal Blad van Zuid-Holland No. 18 van 1943.

worden verkregen en omtrent de wijze van totstandkoming en de gevolgen van zoodanige beslissing;

Gelet op de artikelen 167 en 168 der Gemeentewet

B E S L U I T :

vast te stellen de volgende

SCHADEVERGOEDINGSVERORDENING

Artikel 1

Voor de toepassing van deze verordening wordt verstaan onder:

stedenbouwkundige maatregel: een rooilijn, een bouwverbod, een uitbreidingsplan of een regeling voor de bebouwde kom;

rooilijn: een overeenkomstig artikel 2, tweede lid, der Woningwet vastgestelde en overeenkomstig artikel 11 dier wet goedgekeurde voorgevel- of achtergevelrooilijn;

bouwverbod: een overeenkomstig artikel 35 der Woningwet vastgesteld en goedgekeurd bouwverbod;

uitbreidingsplan: een overeenkomstig de Woningwet vastgesteld en goedgekeurd plan van uitbreiding of plan tot herziening daarvan;

regeling voor de bebouwde kom: overeenkomstig artikel 43 der Woningwet vastgestelde en goedgekeurde voorschriften met betrekking tot den aard der bebouwing en/of het gebruik van gronden in de bebouwde kom gelegen;

eigenaar: hij, die recht van eigendom of enig ander zakelijk recht heeft op grond, waarvoor een stedenbouwkundige maatregel geldt en dat recht tijdens de openbare voorbereiding van dien maatregel onafgebroken heeft gehad.

Artikel 2

1. De eigenaar, die van oordeel is, dat hij door een stedenbouwkundigen maatregel werkelijk schade lijdt of heeft geleden, welke de gemeente hem geheel of gedeeltelijk behoort te vergoeden, kan den Raad bij gemotiveerd verzoekschrift, houdende een duidelijke omschrijving van den aard, den omvang en de oorzaak dier schade en van de zijns inziens bestaande redenen voor vergoeding daarvan door de gemeente, verzoeken zoodanige vergoeding in overweging te nemen door inwinning van een advies als bedoeld in artikel 4.

2. Een verzoek, als bedoeld in het eerste lid, wordt geacht opgesloten te liggen in een verzoek tot toekenning van schadevergoeding, hetwelk overigens voldoet aan de in het eerste lid gestelde eischen.

3. Op een verzoek, als bedoeld in het eerste lid, beslist de Raad binnen drie maanden, nadat het door hem is ontvangen, behoudens zijn bevoegdheid dien termijn voor den afloop daarvan eenmaal met ten hoogste drie maanden te verlengen. Het besluit tot zoodanige verlenging en de beslissing worden den verzoeker onverwijld bij aangeteekenden brief toegezonden.

Artikel 3

1. Strekt de beslissing van den Raad tot afwijzing van het in artikel 2, eerste lid, bedoelde verzoek, dan is zij met redenen omkleed en vermeldt zij den inhoud van het tweede lid van dit artikel.

2. Van deze beslissing kan de verzoeker binnen twee maanden, nadat zij aan hem is verzonden, bij gemotiveerd beroepschrift, houdende een duidelijke omschrijving van de bestreden beslissing en van de gronden der bestrijding, voorziening vragen bij Gedeputeerde Staten der provincie.

3. Gelijke voorziening kan gedurende twee maanden na afloop van den in artikel 2, derde lid, bedoelden (eventueel verlengden) beslissingstermijn worden gevraagd, indien de Raad op het in artikel 2, eerste lid, bedoelde verzoek niet tijdig heeft beslist. Alsdan dient die omstandigheid in het beroepschrift te worden vermeld.

4. Oordeelen Gedeputeerde Staten der Provincie het beroep geheel of ten deele gegrond, dan herziet de Raad zijn bestreden beslissing, of, bij gebreke daarvan, neemt hij alsnog een beslissing, overeenkomstig het oordeel van Gedeputeerde Staten binnen dertig dagen, nadat dit te zijner kennis is gebracht.

Artikel 4

1. Indien de Raad, al dan niet na beroep/ingevolge artikel 3, het in artikel 2, eerste lid, bedoelde verzoek inwilligt, legt hij, tenzij binnen drie maanden na de verzending van die beslissing aan den verzoeker met dezen anders wordt overeengekomen, binnen vier maanden na die verzending de zaak met alle daarop betrekking hebbende bescheiden voor aan een door hem voor zoodanige zaken vast ingestelde, dan wel binnen laatstgenoemden termijn tot dit doel te benoemen commissie van 3, 5 of 7 onpartijdige deskundigen, welke tot taak heeft het gemeentebestuur schriftelijk van advies te dienen.

2. De in het vorige lid bedoelde beslissing, of de brief, waarbij deze aan den verzoeker wordt toegezonden, vermeldt den inhoud van dit artikel.

3. De commissie wordt bijgestaan door den rechtskundigen raadsman der gemeente, die, indien hij geen lid der commissie is, met raadgevende stem aan al hare beraadslagingen en verdere handelingen deelneemt. Zij onderzoekt de zaak ten spoedigste met inachtneming van alle daarbij van belang zijnde omstandigheden en stelt den verzoeker en het gemeentebestuur of hunne gemachtigden in de gelegenheid hun standpunt schriftelijk en eveneens, zoo een hunner dan wel de Commissie zelve dit wenscht, te haren overstaan mondeling uiteen te zetten.

4. Na beëindiging van haar onderzoek brengt de Commissie aan het gemeentebestuur ten spoedigste een schriftelijk advies uit, bevattende een

gemotiveerd antwoord op de vraag, of haar van schade als in artikel 2, eerste lid, bedoeld genoegzaam is gebleken, en zoo ja, een zoo nauwkeurig mogelijke schatting van het bedrag dier schade, welke door den verzoeker werkelijk is geleden als onmiddellijk gevolg van het bestaan, dan wel van de toepassing, uitvoering of verwezenlijking van den in het verzoekschrift bedoelden stedenbouwkundigen maatregel, zulks met inachtneming van de waardevermeerdering, welke anderzijds van het een of ander het gevolg is of kan zijn.

5. Bij de berekening van die werkelijke schade wordt in geen geval gelet op nieuwe bouwwerken of andere veranderingen, gemaakt na de goedkeuring der rooilijn of na de nederlegging — ter inzage, bedoeld in artikel 10, eerste lid, in artikel 35, vierde lid, en in artikel 37, tweede lid, der Woningwet.

6. Tenzij de Raad haar de bevoegdheid hiertoe heeft onthouden, geeft de Commissie in haar rapport tevens haar met redenen omkleed oordeel omtrent de vraag of, en zoo ja, in hoeverre de billijkheid gebiedt, dat de door haar geschatte werkelijk geleden schade den verzoeker door de gemeente wordt vergoed.

Artikel 5

1. Binnen drie maanden na indiening van het rapport der in artikel 4 bedoelde commissie beslist de Raad of en tot welk bedrag een tegemoetkoming in de schade dan wel algehele schadevergoeding zal worden uitgekeerd, zoomede op welk tijdstip en onder welke voorwaarden het eventueel uit te keeren bedrag opeischbaar wordt.

2. De Raad is bevoegd den in het eerste lid genoemden termijn vóór den afloop daarvan eenmaal met ten hoogste drie maanden te verlengen. Het besluit tot zoodanige verlenging en de in het eerste lid bedoelde beslissing (deze laatste met vermelding van den inhoud van het tweede lid van artikel 3) worden den verzoeker onverwijld bij aangeteekenden brief toegezonden.

3. Ten aanzien van de in het eerste lid genoemde beslissing zijn het tweede, derde en vierde lid van artikel 3 van overeenkomstige toepassing.

Artikel 6

Deze verordening kan worden aangehaald onder den titel „Schadevergoedingsverordening”.

Artikel 7

Deze verordening treedt in werking op den dag na dien harer vaststelling.

Aldus vastgesteld in de openbare vergadering van

De Burgemeester,

De

Binnenland

Verlenging geldigheidsduur vestiging- en verhuisverbod

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft bij besluit van 29 December 1.1. de geldigheid van het vestigings- en verhuisverbod voor het Westen des lands, berustende op het Vestigingsbesluit, welke geldigheid met 1 Januari 1.1. zou afloopen, verlengd tot 1 Juli 1946.

Vordering van woningen na vonnis tot ontruiming

Een circulaire van den Minister van Binnenlandsche Zaken wijst er op dat in sommige gevallen een burgemeester, gebruik makende van zijn bevoegdheid tot vordering van een woning, ingevolge het Besluit vordering woonruimte, een vonnis van den rechter, strekkende tot ontruiming van een woning, krachteloos heeft gemaakt, door deze woning ten behoeve van het gezin, dat de rechter daaruit wilde verwijderen, te vorderen. De Minister heeft aanvankelijk overwogen, in dergelijke gevallen de bevoegdheid van den burgemeester tot vordering te doen vervallen, door wijziging van het genoemde besluit, maar treft hiervan afgezien, daarbij overwegende dat er zich gevallen kunnen voordoen, „waarin de rechter niet met alle facetten van het geval rekening kan houden en ontruiming der woning tot elken prijs moet worden voorkomen”. De Minister vraagt nu echter voorafgaand overleg met hem, voordat op de geschetste wijze van de bevoegdheid tot vordering zal worden gebruik gemaakt.

Voor-ontwerp van wet op de bedrijfsschappen

De Minister van Handel en Nijverheid heeft een voorstel in den vorm van een voor-ontwerp in druk doen verschijnen, teneinde daarover op ruime schaal opmerkingen te vernemen. Als termijn voor deze opmerkingen geldt thans 1 Maart a.s. Wij vinden aanleiding van dit ontwerp melding te maken, aangezien de gedachte voor de hand ligt dat ook voor

de woningvoorziening een bedrijfsschap zal worden ingesteld, dat dan in den gedachtengang van het ontwerp met verstrekende bevoegdheden zou zijn toegerust. Wij aarzelen niet het wetsontwerp om deze reden als uiterst belangrijk voor de geheele volkshuisvesting aan te merken. Wij staan hier voor een delegatie van bevoegdheden van de overheid of in verband met een verder verwijderd verleden beschouwd, voor een regeling bij besluit van het bedrijfsschap van wat vroeger uitkomst was van vrije prijsvorming en onderlinge concurrentie. Wij staan voor de vraag hoe de samenstelling van het bestuur van het bedrijfsschap zal moeten zijn, zal het voldoende vertrouwen kunnen inboezemen dat het in staat zal zijn een dergelijke taak naar behooren te verrichten. Wij staan ook voor de vraag hoe de zeggenschap van het nieuwe orgaan dient te worden afgebakend ten opzichte van die, welke de gevestigde publiekrechtelijke lichamen aan de Woningwet en andere wetten ontleenen. Het wetsontwerp en de toelichting, die het vergezelt, gaan op deze vragen niet in en kunnen dat ook moeilijk doen, omdat zij slechts een algemeen schema bevatten, dat bedrijf voor bedrijf zal moeten worden gepreciseerd en aangevuld. Het is zaak dat zij, die de volkshuisvesting dienen, nu al een antwoord zoeken op de opgesomde vragen. Het Instituut zal er zich binnenkort mee hebben bezig te houden.

Het Nationale Plan in de Tweede Kamer

Bij de discussies over de z.g. beleidsnota in de Tweede Kamer heeft de Heer van der Goes van Naters den Rijksdienst voor het Nationale Plan in tweeërlei opzicht in het geding gebracht, namelijk wat de positie van den dienst aangaat in de departementale indeeling en wat betreft de betekenis van het Nationale Plan onder de huidige omstandigheden. De Rijksdienst, zoo zeide deze spreker, is altijd bedoeld geweest als interdepartementaal en dat moet hij ook blijven; hij zou met enkele andere diensten — eveneens algemeene planorganen — onder het coördinerende Ministerie moeten worden gebracht, dat van den Minister-President. En verder merkte de Heer van der Goes op, dat deze instelling „zoo spoedig mogelijk tot nieuw leven moet worden gewekt door haar weer een president te geven, wiens ontbreken op het oogenblik het geheele werk van dien dienst lam legt”. „Voor de toekomst van Nederland is de stedenbouw en de planmatige voorbereiding nu van meer belang dan ooit. Is de Regering als geheel doordrongen van de noodzakelijkheid van het Nationale Plan?”

Verkooprijzen van huizen

Onder dit hoofd namen wij in het vorige nummer een bericht op, dat ontleend was aan eenige dagbladen. Het hoofd van de Afdeling Onroerende Zaken van het Directoraat-Generaal van de prijzen brengt onder onze aandacht dat dit bericht een onjuisten indruk wekt en is zoo vriendelijk ons van de juiste toedracht op de hoogte te brengen. Er is geen enquête ingesteld bij alle prijzenbureaus, zooals ons bericht suggereerde, maar de vraag, waarvan in onze mededeeling sprake was, is slechts gesteld aan de hoofden van een viertal der grootste prijzenbureaus in hun kwaliteit van deskundige op het gebied van de exploitatie van onroerend goed en aan eenige andere terzake kundigen. De opzet was dus slechts een peilen van de stemming bij enkele personen.

Vorderingsbesluit woonruimte

De toepassing van dit besluit heeft opnieuw aanleiding gegeven tot rechterlijke uitspraken. De president van de rechtbank te Zutphen heeft in kort geding vonnis gewezen (op 30 October 1945, inzake een geschil, dat zich afspeelt in de gemeente Winterswijk. De burgemeester van deze gemeente had een deel van een woning ter plaatse gevorderd, waartegen belanghebbenden zich verzetten, ten deele op formeele gronden, ten deele ook op dezen grond, dat het gezin, ten behoeve waarvan de vordering is geschied, zeer wel in eigen woonruimte zou kunnen voorzien. De president heeft in de eerste plaats het verweer van den burgemeester als zou hij niet bevoegd zijn de rechtmatigheid van de handelingen van dezen te beoordeelen, in zijn algemeenheid afgewezen. De formeele bezwaren worden verworpen en vervolgens erkent de president zijn onbevoegdheid tot beoordeeling van het door den burgemeester bij de uitoefening van zijn overheidstaak gevoerde beleid. De president weigert derhalve in een afweging te treden van de belangen van de eischers enerzijds en het gezin, waarvoor de burgemeester woonruimte vrij wilde maken, anderzijds. Van andere strekking is een uitspraak van den president van de rechtbank te Assen, eveneens van 30 October 1945, waarbij de vordering van een woning door den burgemeester van Hoogeveen is geschorst. Degene die de gevorderde woning zou hebben te ontruimen, had hier opgeworpen dat in dit geval geen „dringende noodzaak” aanwezig was, zooals artikel 1 van het Vorderingsbesluit Woonruimte na de herziening bij Kon. Besluit van 26 September 1945 vereischt. Deze wijziging heeft op zichzelf de bevoegdheid van de burgemeester in verschillende opzichten vergroot, maar blijkbaar als tegenwicht daartegenover de aangehaalde bewoordingen ingelascht. De eischer heeft hiervan gebruik gemaakt door de omstandigheden van zijn gezin en die van het gezin, voor hetwelk de woning was gevorderd, volledig in het geding te brengen. Het vonnis overweegt dat de woning die de burgemeester voor den eischer heeft aangewezen zeer wel zou kunnen worden betrokken door het gezin, dat de gevorderde woning zou moeten betrekken, zoodat de dringende noodzaak ontbreekt.

Intrekking woonvergunning

In Arnhem bestaat een verordening betreffende het verblijven binnen de gemeente, krachtens welke aan een ter plaatse terugkeerend bewoner een woonvergunning was afgegeven, die echter eenigen tijd later is ingetrokken. De bewoners zijn vervolgens, toen zij de woning bleven bewonen, door de politie gearresteerd en hun goederen zijn uit de woning verwijderd. De Arnhemsche rechtbank heeft in kort geding te beslissen gehad over deze aangelegenheid. Het vonnis (van 29 September 1945, gepubliceerd in de Officieele Bekendmakingen der Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten 1946, No. 891) houdt in dat een vergunning, die weer zou kunnen worden ingetrokken, geen enkele zekerheid biedt aan iemand, die zijn woning weer wil betrekken en daartoe kosten moet maken; bovendien behelst de verordening geen enkele bepaling, die op bevoegdheid tot intrekking wijst. Op deze en andere gronden werd aangenomen dat de gewone rechter waarschijnlijk zal beslissen dat het optreden van de overheid te dezen onrechtmatig is geweest. Op dezen grond strekt het vonnis tot ter beschikking stelling van de woning aan eischer, met dien verstande dat althans drie kamers te hunner beschikking zullen komen (de woonvergunning had betrekking op vijf kamers; een deel van het pand is in gebruik bij den Auto Bevrachtingsdienst).

Sectie woningbouwverenigingen

In den loop van den oorlog hebben de woningbouwverenigingen een plaats gevonden in de organisatie van het bedrijfsleven, en wel onder de Hoofdgroep Banken in een afzonderlijke sectie, welke deel uitmaakte van de ondervakgroep „exploitatie van en handel in onroerende zaken”. Met ingang van 1 Januari l.l. is deze sectie weer opgeheven. Ter verklaring kan worden medegedeeld, dat de opnemng van de woningbouwverenigingen in het geheel van de organisatie van het bedrijfsleven berustte op een keuze tusschen het voortbestaan als onafhankelijke organisaties met sociale doelstelling, met de kans echter op inmenging van Duitsche zijde, zooals vele andere z.g. niet-commercieele verenigingen hebben moeten ondergaan en de gelegenheid om zich aan dit regiem te onttrekken. Nu de gevaren, die men wilde ontlopen, geweken zijn, bestaat er geen reden dezen nauwen band met de organisatie van het bedrijfsleven aan te houden.

Vernieling van woningen Amsterdam

Uit de rede, waarmede de waarnemend burgemeester van Amsterdam de vergaderingen van den gemeenteraad heeft geopend, teekenen wij aan, dat in de Jodenbuurt, de Jordaan, de Eilanden en elders te zamen ca 4000 woningen door het publiek gesloopt zijn. Van de gemeentewoningen werden door bombardement totaal vernietigd 144, zwaar beschadigd 598, beschadigd 1594 woningen. Van de verenigingswoningen totaal vernield 30, zwaar beschadigd 73, beschadigd 1026 woningen, een en ander eveneens door bombardement.

Het herstel der beschadigde woningen heeft inmiddels plaats gehad; 130 totaal vernietigde gemeente- en 30 totaal vernietigde verenigingswoningen werden nog niet opgebouwd.

Verder werden door de bevolking totaal gesloopt 349 gemeentewoningen en 346 gedeeltelijk; 6300 bewoonde woningen werden beschadigd.

Organisatie gemeentelijke diensten Rotterdam

Rotterdam heeft in de laatste jaren geen vaste lijn getrokken bij de organisatie van zijn gemeentelijke technische diensten. Hebben onze andere groote steden een vrijwel vaste, door de traditie beheerschte, zij het ook onderling sterk verschillende indeeling en werkverdeling, Rotterdam heeft na de groote verandering van 1936 blijkbaar de bevredigende oplossing niet kunnen vinden; althans er is nu opnieuw een ingrijpende reorganisatie tot stand gekomen. Herinneren wij ons dat, in het genoemde jaar de diensten van Gemeentewerken, Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Bouwpolitie zijn samengevoegd tot één gemeentelijken technischen dienst en wel voornamelijk, zoo zeggen B. en W. in de toelichting tot hun jongste besluit, uit bezuinigingsoverwegingen. Tijdens de bezetting is men op deze concentratie teruggekomen. In plaats van de drie oude diensten kwamen er zelfs vier, doordat Volkshuisvesting en Bouwpolitie tot afzonderlijke diensten, elk onder een eigen directeur, werden verheven. Dit geschiedde onder het motief dat, gegeven de gewijzigde omstandigheden, de concentratie van de diensten, welke in het bijzonder met de uitwerking en uitvoering van de opbouwplannen zijn belast, niet meer als een voordeel werd gevoeld, en veeleer de conclusie gewettigd was, dat een zoo omvangrijke taak niet aan één dienst onder eenhoofdige leiding kon worden toevertrouwd. Ook de bijzondere positie van den toenmaligen directeur van den Technischen Dienst als ontwerper van het stadsplan heeft bij dit besluit een rol gespeeld.

Het thans opgetreden college heeft zijn standpunt nu bepaald in dien zin, dat samenvoeging van al de genoemde diensten onder één directeur te ver gaat, maar dat bij de laatstelijk in praktijk gebrachte decentralisatie de balans te zeer naar de andere zijde is doorgeslagen. Het meent dat hierbij uit het oog verloren is dat de werkzaamheden der vier diensten, anders dan ten aanzien van de overige gemeentelijke diensten en bedrijven het geval is, zoo zeer in elkaar grijpen, dat samenwerking alleen

niet voldoende is. Er zal een orgaan moeten zijn, dat als „overkoepeling” dienst kan doen en een voortdurende coördinatie van de werkzaamheden bevordert. B. en W. meenen dit orgaan gevonden te hebben in een dienst van Openbare Werken, onder een Hoofddirecteur. De opzet is, dat op deze wijze de zelfstandigheid van de vier bestaande diensten gehandhaafd blijft en aan de bevoegdheden der vier directeurs niet wordt getornd, terwijl de algemeene richtlijnen voor den herbouw van de stad en voor haar verdere uitbreiding in volle samenwerking met deze directeurs door den Hoofddirecteur zullen worden gecoördineerd. Men heeft niet de oplossing gekozen van een hoofddirecteur zonder eigen dienst, omdat het voor de hand ligt onder zijn onmiddellijke leiding bijeen te brengen de administratieve bureaus, die ook nu al bepaalde aangelegenheden voor de technische diensten gezamenlijk behartigen. De taakverdeling van de diensten en hun verhouding tot den hoofddirecteur is uitgewerkt in een verordening. Deze geeft den indruk dat het overwicht van den Hoofddirecteur grooter is dan in de toelichting is geformuleerd. Althans art. 1 van de verordening kent aan hem de bevoegdheid toe tot het aangeven van de algemeene richtlijnen, volgens welke de diensten ten opzichte van elkaar zullen werken of gezamenlijk naar buiten optreden, het geven van bindende aanwijzingen inzake de organisatie van het onderling verband der diensten en de beslissing in geschillen tusschen de diensten onderling.

Van eenig belang is verder dat de benaming bouwpolitie veranderd is in bouw- en woningtoezicht. Hoewel dit althans naar den naam zou kunnen doen denken aan een ruimere taak, is naast dezen dienst die van volkshuisvesting gehandhaafd. Het is zeer te wenschen dat Rotterdam thans een stelsel gevonden heeft, dat in de praktijk tevredenheid zal geven.

Wederopbouw Rotterdam

B. en W. van Rotterdam hebben aan den gemeenteraad een uiteenzetting gegeven van de verhouding tusschen Rijk en gemeente bij den wederopbouw, zulks als gevolg van een aanvraag van het raadslid Mr. L. A. Donker tot het houden van een interpellatie terzake. De overgelegde nota schetst het historische ontstaan van de sterk gecentraliseerde regeling, zooals die nu is vervat in het Kon. Besluit F 67 van 7 Mei 1945. Van den aanvang af waren de bevoegdheden van den Algemeen Gemachtigde vrijwel onbeperkt, maar ten aanzien van Rotterdam is hiervan in bescheiden mate gebruik gemaakt en is in een tweetal statuten, waarbij in het leven werden geroepen de Dienst Wederopbouw Rotterdam (Diwero) en het Adviesbureau Stadsplan Rotterdam (Asro) aan de gemeente een ruimere taak gelaten. Eerstgenoemde dienst, in welks directie de gemeente vertegenwoordigd is, heeft een uitvoerend karakter (o.a. puinruimen en herbouwwerk). Het gemeentebestuur heeft zich destijds op het standpunt gesteld dat de Diwero overbodig was, aangezien de uitvoering der werken in feite bij den desbetreffenden dienst van de gemeente berustte. Niettemin is de Diwero ingesteld.

De andere dienst, het Asro, had aanvankelijk een zeer bescheiden opdracht, welke omvatte de beoordeeling van herbouwplannen, de uitgifte van onteigende gronden en de beoordeeling van de uitwerking van het stedenbouwkundig herbouwplan, dat door den Stadsbouwmeester ingevolge opdracht van het gemeentebestuur was ter hand genomen. Het Asro was nu als apparaat bedoeld, dat den Stadsbouwmeester terzijde was gesteld en dat voorstellen bij het gemeentebestuur zou indienen, dat deze met zijn advies aan den Algemeen Gemachtigde zou doorzenden. Een voorgenomen verruiming van deze taak, waarbij de overweging voorzat dat de oorspronkelijke bescheiden taak van het Asro in de praktijk niet te scheiden was van de overige voorbereidende werkzaamheden, ontmoette bij het toenmalige gemeentebestuur ernstige bedenkingen. De nieuwe taak zou immers o.a. omvatten het uitwerken van een grondplan voor den wederopbouw, het doen van voorstellen met betrekking tot onderdeelen van het stadsplan, het onderhouden van contact namens den Algemeen Gemachtigde met de door dezen ingestelde Architectencommissie Rotterdam. Het gemeentebestuur vreesde een verdringing van zijn taak inzake de vaststelling van bebouwingsvoorschriften en in het algemeen inzake de zorg voor de volkshuisvesting. De Algemeen Gemachtigde is hiervoor echter niet uit den weg gegaan.

De opdracht tot het ontwerpen van een stedenbouwkundig wederopbouwplan, door het gemeentebestuur verleend en door den Algemeen Gemachtigde stilzwijgend gecontinueerd, had tot resultaat dat na enkele maanden een grondplan met de hoofdverbindingen gereed was. Goedkeuring van dit plan in zijn geheel is achterwege gebleven, mede omdat van Duitse zijde bezwaar werd gemaakt tegen publicatie. Bepaalde gedeelten zijn echter goedgekeurd, waarbij de Algemeen Gemachtigde telkens het advies van het gemeentebestuur inwon. De reeds genoemde Architectencommissie vervulde bij den feitelijken opbouw een taak, welke hierin bestond, dat zij naging of een architect geschikt was om aan den wederopbouw deel te nemen. Verder werd hierbij het instituut van de supervisie in toepassing genomen.

Een ander belangrijk veld van werkzaamheid van den Algemeen Gemachtigde is geweest dat van de onteigening. Deze geschiedde los van de langdurige procedures van de Onteigeningswet, ten name van de gemeente, en voor vrijwel het geheele verwoeste gebied, waarbij de betaling in beginsel niet in geld maar in grond plaats vond. Deze activiteit is nu stilgelegd, aangezien de bevoegdheid van den Algemeen Gemachtigde terzake bij het besluit van 7 Mei niet is overgedragen op het College van Algemeene Commissarissen. Bij de toewijzingen van gronden placht de ge-

meente langs privaatrechtelijken weg, door boete- en kettingbedingen te verzekeren, dat de bebouwing met het stadsplan zou strooken, derhalve wat gewoonlijk langs publiekrechtelijken weg krachtens de Woningwet wordt afgedwongen.

Bij de volkshuisvesting heeft de Algemeen Gemachtigde in veel ruimere mate plaats vrij gelaten voor bemoeiing van de gemeente.

Tenslotte worden nog twee door den Algemeen Gemachtigde ingestelde figuren vermeld, het Adviesbureau Financiering Opbouw, het A.F.O., dat in overleg met belanghebbenden financieringsschema's opstelt voor individuele herbouwplannen en de Gedelegeerde voor Rotterdam, die ook na de bevrijding door het College van Algemeene Commissarissen is bestemd.

B. en W. zoeken vervolgens in hun nota een antwoord op de vraag, of de vaststelling van het stadsplan onderworpen is aan de voorschriften van de Woningwet. Zij meenen, verwijzend naar het meer aangehaalde Koninklijk Besluit van 7 Mei, dat deze vraag ontkennend moet worden beantwoord. Het College blijkt het niet te betreuen, dat de procedure van de Woningwet, in dit geval die van art. 43, niet behoeft te worden gevolgd en wel, omdat het bij een dergelijk plan van nationale beteekenis en ongekenden omvang, het geheele complex van bezwaarschriften, termijnen en beroep, met name ook bij elke wijziging, niet verkieselijk acht. Daarentegen blijkt het College groote waarde te hechten aan een ander bestanddeel van de Woningwetprocedure, namelijk de gelegenheid voor Raad en burgerij om zich vóór de vaststelling der plannen daarover uit te spreken. Er is een weg gevonden om dat in Rotterdam te bereiken. Deze bestaat hierin, dat B. en W. in volledige overeenstemming met de zienswijze van den Minister en het College van Algemeene Commissarissen, in staat zijn op korten termijn aan den gemeenteraad een overzicht te verstrekken van het plan en van alles wat daarmee samenhangt, waarbij de ontwikkelingsgang van de plannen sedert 1940 en de consequenties, die de wijziging van het plan in vergelijking met den eersten opzet met zich brengt, in extenso zal worden weergegeven. Dit overzicht zal worden gepubliceerd.

Aan het slot van de nota spreken B. en W. uit, dat naar hun meening bij deze geheele materie te zeer in de gemeentelijke autonomie is ingegrepen. De tekortkomingen van de regeling der Woningwet erkennende — het College releveert met name de procedures voor vaststelling en latere wijziging en de onteigening — acht het toch een oplossing zeer wel denkbaar, welke aan de gemeenten ruimer bevoegdheid zou laten. Het noemt daarbij tweeërlei inbreuk met name: de architectonische verzorging van de nieuwe binnenstad, die aan het gemeentebestuur onttrokken is en de aanwezigheid van diensten, ondergeschikt aan het College van Algemeene Commissarissen, welke een dubbele zijn van gemeentelijke diensten. Het is ons bekend, zoo besluiten B. en W. van Rotterdam, dat dit vraagstuk bij diverse gemeentebesturen evenals bij de Vereniging van Nederlandsche Gemeenten een punt van overweging uitmaakt. „Ook onzerzijds blijft de volle aandacht op deze aangelegenheid gevestigd, terwijl wij ons voorstellen om steeds wanneer zulks noodig is, te bevoegder plaatse van onze inzichten blijk te geven. Wij willen tenslotte niet nalaten als ons vertrouwen uit te spreken, dat de bezwaren der gemeentebesturen bij de Regeering weerklink zullen vinden, opdat bij een komende wettelijke regeling daarmee rekening wordt gehouden”.

Stedenbouwkundige adviescommissie den Haag

Van de instelling van deze commissie en van de elementen, die erin vertegenwoordigd zijn, hebben wij indertijd — zie het October-nummer van den vorigen jaargang — melding gemaakt. B. en W. hebben nu aan den sindsdien opgetreden gemeenteraad een voorstel doen toekomen, dat voor hen de bevoegdheid inhoudt de commissie uit te breiden met andere personen. Bij de mondelinge behandeling van dit voorstel in den Raad is van gedachten gewisseld over de wijze van voorbereiding van den wederopbouw ter plaatse en vooral over het aandeel, dat de plaatselijke architecten daarin behooren te nemen.

De Haagsche architecten waren niet tevreden dat in den oorspronkelijken opzet van de stedenbouwkundige commissie slechts op één architect was gerekend. B. en W. hebben hieraan vastgehouden, maar aan de wenschen der architecten in zoverre toegegeven, dat zij wel verschillende vertegenwoordigers zullen krijgen in speciale commissies, welke B. en W. kunnen benoemen ter bestudeering van bepaalde stedenbouwkundige vraagstukken en dat er een contactcommissie van vijf architecten zal komen. Van de voorgenomen uitbreiding van de algemeene commissie wenschen B. en W. gebruik te maken ter benoeming van den oud-wethouder Vrijenhoek. Ook in den Raad vond het streven van de architecten om meer stem in het kapittel te krijgen eenigen weerklink.

Wederopbouw van kerken

Het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw heeft hieromtrent een regeling vastgesteld, waarvan een afzonderlijk hoofdstukje gewijd is aan de stedenbouwkundige zijde. In deze passage wordt er op gewezen, dat in vele dorpen de kerk het belangrijkste gebouw in de kom is en dat de kerk vaak het geheele plan beheerscht. Om deze reden is het noodzakelijk dat ten spoedigste komt vast te staan of de kerk zal worden herbouwd (samenvoeging van parochies of gemeenten) of dat meer dan één kerk zal worden gesticht (splittings van parochies of gemeenten).

Wederopbouw van monumenten

Een andere regeling van het College van Algemeene Commissarissen betreft den wederopbouw van monumenten. Ook hierbij komt het stedenbouwkundig aspect aan de orde, insoverre opgemerkt wordt dat het bij vele restauraties van belang is met de aangewezen stedenbouwkundigen terzake overleg te plegen. Verder wordt er de nadruk op gelegd, dat omgekeerd de stedenbouwkundige, wanneer hij werkzaam is in een gemeente, waarvan het plan op zichzelf oudheidkundige waarde heeft, in overleg zal hebben te treden met de Rijksc commissie voor de Monumentenzorg.

De stedenbouwkundigen bij den wederopbouw

Het eerste nummer van „Bouw” geeft hiervan een overzicht, in een artikel van Ir. C. de Cler, getiteld Stedenbouw en supervisie. Hoewel het overzicht niet geheel volledig is, meenen wij het toch kort samengevat te moeten overnemen.

Wij zien hierbij af van de eerste fase van den wederopbouw, onmiddellijk na Mei 1940, omdat wij de destijds aangewezen ontwerpers in hoofdzaak bekend mogen veronderstellen, met name door de publicatie van de belangrijkste wederopbouwplannen uit dien tijd in het Tijdschrift.

Wat de algemeene leiding betreft, is thans een algemeen stedenbouwkundig adviseur aangewezen, en wel de Heer Ir. P. Verhagen Lzn.

Verder worden de volgende ontwerpers genoemd.

Groningen, Prof. Ir. M. J. Granpré Molière

Platteland rond Delfzijl, de provinciale planologische dienst (directeur Ir. J. Dieperink)

Drenthe, idem (directeur Ir. J. A. M. den Boer)

Hengelo, S. R. van Couwelaar en Ir. C. Pouderooyen

Enschede, Ir. W. de Bruyn en Ir. J. Sluiter

Deventer, Ir. A. Kraayenhagen

Goor, Ir. W. K. de Wijs

Arnhem, Ir. J. van der Laan

Nijmegen, Ir. A. Siebers en Ir. P. Verhagen Lzn.

Zutphen, Ir. J. Kuiper

Renkum, Ir. A. Kraayenhagen

Tiel, Ir. W. H. Verschoor

Kleine gemeenten in Gelderland, Ir. W. P. van Harreveld, C. Nap.

Ir. F. M. Oswald en Ir. G. L. van Straaten

Eindhoven, Ir. J. van der Laan

Heusden, Ir. N. van der Laan

Klundert, Wierger Bruin

Kleinere gemeenten in Noord Brabant, de provinciale planologische dienst (directeur Ir. H. M. Buskens)

Venlo, Ir. J. Kaiser

Venray, L. J. Brouwers en Ir. J. Margry

Overige gemeenten in Limburg, Ir. J. H. Froger, Ir. F. J. Peutz, Ir. A. H. J. Swinkels, Ir. J. E. Schoenmakers e.a.

Vlissingen, Westkapelle, Domburg en Biggkerke, Ir. D. Roosenburg

den Haag, W. M. Dudok

Zandvoort, Ir. G. Friedhoff

Kleinere gemeenten in Noord Holland, Mej. Ir. E. F. van den Ban.

Overzicht van tijdschriften

Nederland

Bouwbedrijf en Openbare Werken, No. 6, 13 December 1945

Het modern bedrijfsbeheer in het woningbouwbedrijf, door Ir. F. J. Hulshoff Pol. Vervolg.

In twee woningen te splitsen een gezinshuis, door Ir. Jan Piets. Herinnerend aan de publicatie van het z.g. Duplex-huis in een vorig nummer, geeft schr. een ontwerp van hemzelf, gebaseerd op dezelfde gedachte. Met afbb.

No. 7, 27 December 1945

Woningbouw in Zweden, door Ir. C. J. van Manum. Schr. geeft eerst enkele cijfers over den Zweedschen woningbouw, daarbij wijzende op de beide bekende feiten, de geringe grootte van de woningen en de hoge huur in verhouding tot het inkomen. De traditie van de woonkeuken is er sterk. Plattegronden en andere afbeeldingen van Zweedsche woningen illustreren het artikel.

Het modern bedrijfsbeheer in het woningbouwbedrijf, door Ir. F. J. Hulshoff Pol. Vervolg.

Cobouw, No. 11, 7 December 1945

Bouwen in Londen, door Johs. L. Eenige mededeelingen naar aanleiding van een bepaald bouwwerk te Londen, o.a. over de Londensche bouwverordening, uit de jaren van den vorigen wereldoorlog. Met een foto.

No. 13-14, 21 December 1945

Bouwen in Londen, door Johs. L. Vervolg.

De Ingenieur, No. 11, 7 December 1945

De noodwoningbouw na de bevrijding II, door Ir. D. Tuinstra en M. Müller. Uitvoerig overzicht over de moeilijkheden, waarmee men bij den bouw van noodwoningen te kampen heeft gehad. Omtrent de stedenbouwkundige zijde wordt opgemerkt, dat de situering van noodwoningen ook in dit oogpunt verantwoord moet zijn. Lange bouwblokken zijn niet wenschelijk. Groote aantallen noodwoningen zijn tot woonstraten gegroepeerd, die op verkeersstraten uitmonden, soms gebruikmakend van een gereed uitbreidingsplan, soms door aansluiting op een bestaande hoofdstraat. De bebouwing geschiedde soms aan beide zijden, soms met strookenbouw aan één zijde, al naar het type van de noodwoningen. Aan de bezonning is aandacht besteed. Ligging van het hoofdwoonvertrek op het noorden werd nimmer toegestaan. De overweging dat deze eisch ten deele zou leiden tot woonkamers aan de achterzijde, wat in botsing komt met den wensch van vele bewoners tot wonen aan de straat, leidde wederom tot strookenbouw. Soms is de schuur in de bouwstrook opgenomen en aan de voorzijde toegankelijk gemaakt. Verder wordt in bijzonderheden getreden over de gekozen woningtypes.

De Zwitsersche barakken en noodwoningen voor Nederland, door Ir. M. Elion. Schr. heeft in begin 1945 op verzoek van een Nederlandsch comité in Genève een rapport opgesteld over de mogelijkheid in Zwitserland noodwoningen voor ons land te vervaardigen. Men heeft daar veel ervaring met uitneembare barakken. Verschillende types noodwoningen worden uit onderling verwisselbare onderdelen gemaakt, waarbij ook speciaal geconstrueerde meubelen gedacht zijn, eveneens uitneembaar. Schr. geeft eenige technische bijzonderheden en bespreekt dan uitvoeriger de door hem in Zwitserland gekochte types en de aldaar verkregen schenkingen van den „Don Suisse”, een stichting van de Regering, gesteund door particuliere bijdragen. Voor Walcheren is op korten termijn een schenking toegezegd, bestaande uit vier volledig uitgeruste kampen voor 2000 personen. Een verdere schenking van 100 barakken, waarin noodwoningen worden gemaakt, is toegezegd en reeds grootendeels hier aangekomen. Met afbb.

No. 13, 28 December 1945

Woninghygiëne in Nederland en in Nederlandsch Oost-Indië. Verkort verslag van de voordrachten gehouden in een vergadering van de Afdeling Gezondheidstechniek van het Kon. Instituut van Ingenieurs op 18 Februari 1941 en van de beraadslaging.

Weekblad voor Gemeentebelangen, No. 25, 7 December 1945

T.V.A. Een experiment met streekplan en doelcorporatie, door Dr. S.O. van Poelje. Schr. schetst met behulp van twee thans tot Nederland gedrongen geschriften de organisatie van de Tennessee Valley Authority, opgericht in 1933 als onderdeel van de New Deal van President Roosevelt. Het bewuste gebied ligt in den staat Tennessee en zes andere staten en was destijds economisch en sociaal zeer achterlijk. De organisatie berust op een speciale wet. Er is naar gestreefd aan de organisatie sommige trekken van de particuliere onderneming te geven. De aanleg en exploitatie van een aantal stuwdammen is de grondslag van het werk, maar ook landbouw en bodemverbetering, de oorlogsindustrie, natuurbescherming en recreatie, hygiënische belangen en wetenschappelijk onderzoek, hebben de aandacht van de T.V.A. Na aanvankelijk verzet schijnt deze thans algemeen waardeering te vinden. Zeer merkwaardig is, dat de T.V.A. erin geslaagd is een eigen streekontwikkelingspolitiek te voeren dwars door de grenzen en bevoegdheden van zeven staten en eenige honderden plaatselijke besturen. Een stedenbouwkundige instantie is zij eigenlijk niet, al is in de wet, waarop haar arbeid steunt, ook hiermee rekening gehouden. Wel heeft zij op het ter hand nemen van stedenbouwkundig werk stimulerenden invloed geoefend. Zijn de streekorganen hier te lande altijd gedacht, hetzij als doelcorporaties, hetzij als gebiedscorporaties, de T.V.A. is een tusschenvorm. Een ander verschilpunt is dat niet de regeling der bebouwing daar het uitgangspunt is geweest, maar industriële, agrarische en waterstaatkundige belangen. In de Engelschsprekende wereld begint men toepassing van de hier gevolgde methode op internationale schaal aan te bevelen. Ook voor Nederland beveelt schr. haar in de belangstelling aan.

België

L'Habitation à bon Marché, speciaal nummer, November-December 1944

Een bevrijdingsnummer, dat een overzicht beoogt te geven van wat totnutoe in België ter verbetering van de volkshuisvesting is verricht en van wat nog moet geschieden. Met afbb.

Nieuwe aanwinsten van de bibliotheek

In October, November en December 1945 zijn ingekomen:

van Heurn, F.C., Documentatiewerk in het Laboratorium der B.P.M. te Amsterdam [Overdruk van Bibliotheekleven] 1944.

Martin, W., Herleefde Schoonheid, 25 jaar Monumentenzorg in Nederland 1918-10 Mei-1943, 1944, 76 blz. en 85 blz. afbb.

De kosten van bouwgrond voor arbeiderswoningbouw. Publicatie 1945, No. 1 van de Hoofinspectie voor de Volkshuisvesting. Overgenomen uit Verslagen en Mededeelingen betreffende de Volksgezondheid, Nov. en Dec. 1944, Jan. t/m Sept. 1945.

Hoofinspectie voor de Volkshuisvesting, Serie van Woningtypen.

Rapport omtrent de positie van het particuliere bosbezit, als gevolg van de Duitse maatregelen in de jaren 1940-1944.

Centrale Taalcommissie voor de Techniek (C.T.T.) 4e Jaarverslag 1944.

Centrale Taalcommissie voor de Techniek (C.T.T.), Mededeeling No. 5, Januari 1945, Organisatie, Werkwijze en Samenstelling.

Geldersch Genootschap tot Bevordering en Instandhouding van de Schoonheid van Stad en Land, Jaarverslag 1943.

Instituut Stad en Landschap van Zuid-Holland, Jaarverslag 1944.

Amsterdam 8 Mei - 8 November 1945, 6 maanden herstel en vernieuwing, uitgave No. 1 van het bureau voor Pers, Propaganda en Vreemdelingen-verkeer, Stadhuis, Amsterdam.

De huisvesting van groote gezinnen met geringe financiële draagkracht te Leiden. Rapport uitgebracht aan het bestuur van den Armenraad.

Plan voor den Wederopbouw van de badplaats Scheveningen:
Een ontwikkelingsplan door Mr. R. H. Woltjer.
Een Ontwerp van Prof. Herman Rosse.

N.V. Utrechtsche Hypotheekbank, 63ste Verslag, boekjaar 1944.

Abercrombie, Patrick, Greater London Plan 1944, 1945, 221 blz. en kaart.

Badmin, S.R., Village and Town, z.j., 31 blz.

Dale, Lawrence, Towards a plan for Oxford City, 1944, 60 blz. en afbb.

Elsas, M. J., Housing before the war and after. 2de druk, 1945, 95 blz.

Halton, Elizabeth E., Houses, Towns and Countryside, 1943, 29 blz.

Lock, Max, The Survey and Plan for Middlesbrough [Overdruk The Architects' Journal, 2 Aug. 1945].

Mumford, Lewis, The social foundations of postwar building, 1943, 40 blz.

Mumford, Lewis, The plan of London County, 1945, 40 blz.

Osborn, F. J., New Towns after the War, 1942, 71 blz.

Sharp, Thomas, Cathedral City, a plan for Durham, 1945, 98 blz.

Tubbs, Ralph, Living in cities, 1942, 52 blz.

Housing. Presented by the Minister of Reconstruction to Parliament by Command of His Majesty. March, 1945.

House Construction. Post-war building studies, No. 1, London, 1944, 152 blz.

Post-War Building Studies, No. 12, The Lighting of Buildings, by the lighting committee of the building research board of the Department of scientific and industrial research, 1944, 164 blz.

Housing. A report by the Royal Institute of British Architects. 1941, 42 blz.

Planning our new Homes. Report by the Scottish Housing Advisory Committee on the Design, Planning and Furnishing of New Houses. Edinburgh, 1945, 96 blz. en appendices.

Methods of building in the U.S.A. The Report of a mission appointed by the Minister of Works. London. 1944, 20 blz.

When we build again. A study based on research into conditions of living and working in Birmingham, 1941, 138 blz.

Reconstruction in the City of London, 1944, 32 blz., appendices en kaarten.

A plan for Middlesbrough. The proposals in outline, z.j., 20 blz.

Modern airport designs. The winning Entries in the £ 650 Prize Competition for an International Airport Design organized by The Aero-plane. 1945.

Wetten, Kon. Besluiten, enz.

Onderverhuur van Woningwetwoningen

's-Gravenhage, 6 December 1945

In het rondschrijven van de Inspecteurs van de Volksgezondheid (Volkshuisvesting) van Juli 1943 betreffende onderverhuur van Woningwetwoningen is er met klem op aangedrongen in geval van samenwoning een verzoek om huurverhoging bij de betreffende Prijzenbureaux in te dienen. Nu is mij gebleken, dat vele corporaties ter zake in hun plicht te kort schieten. Vaak, nadat de samenwoning reeds vele maanden een feit is, wordt er toe overgegaan huurverhoging aan te vragen. Deze gang van zaken acht ik onbevredigend. Gezien de gestegen kosten van onderhoud ware geen middel achterwege te laten om de positie van het onderhoudsfonds te versterken. Het behoeft geen betoog, dat een meer intensieve bewoning hoogere onderhoudskosten met zich brengt. Mochten de corporaties op dit punt niet voldoende diligent zijn, dan zal het de vraag zijn of later op financieelen steun uit 's Rijks kas ten behoeve van extra-voorzieningen gerekend kan worden.

Ik dring er bij Uw College op aan de besturen der corporaties te verzoeken op korten termijn een onderzoek te doen instellen naar eventuele gevallen van samenwoning. Mocht voor geconstateerde gevallen geen huurverhoging zijn aangevraagd, dan dient zulks onverwijld te geschieden. De door het Prijzenbureau toelaatbaar geachte huurverhoging dient daarna door Uw tusschenkomst zoo spoedig mogelijk aan mij ter goedkeuring te worden voorgelegd, onder vermelding van datum en nummer van het Koninklijk Besluit of de Ministerieele Beschikking, waarbij steun uit 's Rijks kas werd verleend voor het complex, waartoe de dubbel bewoonde woning behoort, benevens van de noodige inlichtingen betreffende de wijze, waarop het samenwonen plaats heeft.

De Minister van Openbare Werken en Wederopbouw
Voor den Minister
De Secretaris-Generaal
(w.g.) H. W. Mouton

Aan de Gemeentebesturen

Inhoud

Officieele mededeelingen	1
Noodwoningbouw in Nederland, door J. Dunnebieer	1
Iets over de volkshuisvesting in de Angelsaksische landen, door Ir. A. H. van Rood	5
De wetgeving rakende de Volkshuisvesting en den Stedebouw, door Dr. J. P. Fockema Andreae	8
Gemeentelijke schadevergoedingsverordeningen, door Dr. S. O. van Poelje	9
Binnenland	12
Overzicht van tijdschriften	15
Nieuwe aanwinsten van de bibliotheek	16
Wetten, Kon. Besluiten enz.	16

Abonnementsprijs f 8,—. Losse nummers f 1,—.

De leden van het Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw (lidmaatschap voor fysieke leden f 7.50) en de leden van den Nationalen Woningraad ontvangen het blad kosteloos.